

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Aralık / December 2019, 13: 495-534

Henry Steel Olcott'un Budizm Üzerine Çalışmaları ve Budist Kateşizm'i

Works of Henry Steel Olcott on Buddhism and His Buddhist Catechism

Ali Gül

Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü

Ph.D., İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Basic Islamic Sciences

İstanbul, Turkey

aligul10@hotmail.com

orcid.org/0000-0003-2271-8390

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 8 Nisan / April 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 8 Haziran / June 2019

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı / Issue: 13 **Sayfa / Pages:** 495-534

Atıf / Cite as: Gül, Ali. "Henry Steel Olcott'un Budizm Üzerine Çalışmaları ve Budist Kateşizm'i [Works of Henry Steel Olcott on Buddhism and His Buddhist Catechism]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 13 (December 2019): 495-534.

<https://doi.org/10.18498/amailad.551093>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>.

Works of Henry Steel Olcott on Buddhism and His Buddhist Catechism

Abstract

Henry Steel Olcott; although he was influenced by the modern spiritualist movement, along with the Theosophical Society and Helena Petrovna Blavatsky, started a new career. Olcott was one of the founders of the society; and was the official president throughout his life. The Theosophical Society has an important place among modern occultist movements. The society which established in America moved to India after a while; from this moment on, the Indian beliefs and thoughts have gained importance in the teachings of the society. The society carried out social, cultural and political activities in the territory of India. It has been an important tool in the transfer of Indian beliefs and thoughts to the West. After Blavatsky left India, Olcott's name became prominent in the activities of the Theosophical Society in India. Olcott's activities towards Buddhism are remarkable. Olcott worked for the Budists in Burma and Japan, mainly in Ceylon. He is considered to have a great influence, especially in the Budist revival of Ceylon. The Buddhist Catechism that he wrote had an important place among his works. In his book, Olcott endeavors to unite the traditional Budist teachings and the theosophical doctrines. On the one hand this article aims to evaluate Olcott's work on Buddhism and his Buddhist Catechism and on the other hand to contribute to the Turkish literature on Buddhist studies.

Summary

Henry Steel Olcott (1832-1907) is a name who is remembered with Theosophical Society, which has an important place in the history of modern occultism and esotericism. His encounter with Russian-born Helena Petrovna Blavatsky (1831-1891) was a turning point in Olcott's career. The duo soon set in motion a modern occultist structure under the name of Theosophical Society (1875). The society which is nourished by many doctrines in terms of its syncretic structure was born out of modern spiritualism and then turned to the Western esoteric tradition. Main objective of the society is to reveal the occult forces that claimed to be exist in the nature of human beings and to explain these abilities with modern science and to establish a theoretical structure.

Blavatsky and Olcott, who had been operating in the USA for a few years, went to India in 1879, and moved the international center of the society to Madras (today Chennai) in 1882. Following this development, Indian beliefs and thoughts gained weight in the teachings of the society. The Society carried out social, cultural and political activities in India. After Blavatsky returned to Europe, Olcott took the lead in the Indian-based work of the Theosophical Society. Olcott spent the last twenty-eight years of his seventy-five-years life in

India, carrying out significant activities especially in India and Ceylon (now Sri Lanka). Olcott toured India almost every inch, opened branches of Theosophical Society and shared the targeted works with the Indian people. Accordingly, the community will work to revive Indian religion and culture, strive to translate Indian scriptures into Western languages, and endeavor to compile books and catechisms containing Indian religions, philosophies and traditions. The society carried out successful works on these issues and has been an important tool in transferring Indian beliefs and ideas to the West. One of Olcott's important fields of study is education. Many schools were opened in India and Ceylon under the leadership of Olcott; some of these schools continue their activities today. The Adyar Library and Research Center, founded by Olcott in 1886, has made great progress in the process and nowadays it is become an important center for Oriental studies.

Olcott, also had a significant impact on the Parsi community in India. In 1882, Olcott gave a conference to Parsies, entitled "The Spirit of the Zoroastrian Religion". The conference, which called on the Parsies to revive their religion and traditions, resonated within the Parsi community and the text of the speech was reproduced and distributed by the community. As a result of the work of both Olcott and his successor Annie Besant, a group has emerged within the Bombay Theosophical Society which describes themselves as "Parsi theosophists".

Olcott's activities, especially towards Buddhism, are remarkable. Olcott conducted studies for Buddhists in Ceylon, Burma and Japan. In particular, he had a major impact on the revival of Buddhism in Ceylon. Olcott, who visited the lands of Ceylon with Blavatsky firstly in 1880 and declared that he was a Buddhist during this visit, was honored by the island's Buddhists on several occasions as a result of his work in the following years. Known as "White Buddhist" in Ceylon, Olcott was told "Bodhisattva of 19th century". Even today, in Sri Lanka, Buddhists view Olcott as a saint and a hero. Every year on February 17, they commemorate his memory under the name of "Olcott Day". On the other hand, on the 60th anniversary of his death, Olcott was commemorated in Sri Lanka with special stamps. By the time Ceylon was a British colony. Missionary activities on the island were extensive and Buddhist culture was weakened. At the end of the 19th century, in Ceylon, under the above-mentioned conditions, it is seen that Buddhism began to regain vitality. It is stated that Olcott's influence in this revival is remarkable. One of Olcott's important contributions to the Buddhist world was the design of the Buddhist flag, which is still in use today and accepted as an universal symbol. Olcott also worked on the unification of Buddhist sects. He helped Vesak to be recognized

by the British and to be declared as a holiday. Olcott also traveled to Japan, one of the important centers of the Buddhist world. Visited Japan three times, where he was revered as a result of his work in Ceylon and he gave speeches to Buddhist communities.

The Buddhist Catechism, which he wrote in 1881, has an important place among his works. In the form of question and answer model based on Christian catechism, Olcott gave short answers to 383 short questions and presented information about the Buddha, Buddhist beliefs and Buddhist history. In this work, Olcott tried to reconcile traditional Buddhist teachings with theosophical teachings. In the text; spiritualistic, esoteric and occultist approaches of theosophical movement are clearly revealed. In addition, the evolutionist understanding that dominates the scientific world of the time is perceived. Moreover, it is seen that the claims of Buddhist doctrines are combined side by side with the controversial claims that are sometimes considered to be false science. Some information that contrasts with historical and statistical information is also prominent in the text.

This article, on the one hand aims to evaluate Olcott's work on Buddhism and his Buddhist Catechism and on the other hand to contribute to the Turkish literature on Buddhist studies.

Keywords: History of Religions, Henry Steel Olcott, Buddhism, Buddhist Catechism, Occultism.

Henry Steel Olcott'un Budizm Üzerine Çalışmaları ve Budist Kateşizm'i

Öz

Henry Steel Olcott modern spiritüalist (ruhçu) akımdan etkilenmekle beraber Teosofi Cemiyeti ve Helena Petrovna Blavatsky ile birlikte yeni bir kariyere yelken açmıştır. Cemiyetin kurucularından olan Olcott hayatı boyunca resmi başkanlık görevini yürütmüştür. Teosofi Cemiyeti modern okültist hareketler içinde önemli bir yere sahiptir. Amerika'da kurulan cemiyet bir süre sonra Hindistan'a taşınmıştır; bu andan itibaren cemiyetin öğretilerinde Hint inanç ve düşünceleri ağırlık kazanmıştır. Cemiyet Hindistan topraklarında sosyal, kültürel ve siyasi çalışmalar yürütmüştür. Hint inanç ve düşüncelerinin Batı'ya aktarılmasında cemiyet önemli bir araç olmuştur. Blavatsky'nin Hindistan'ı terk etmesinden sonra Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan'daki faaliyetlerinde Olcott'un ismi tam anlamıyla öne çıkmıştır. Olcott'un özellikle Budizm'e yönelik faaliyetleri dikkat çekicidir. Olcott, Seylan başta olmak üzere Burma ve Japonya'da Budistlere yönelik çalışmalar yapmıştır. Onun hususen Seylan'da Budizm'in canlanmasında büyük etkisi olmuştur. Kaleme aldığı Budist Kateşizm'in (Budist İlmihal) ise çalışmaları arasında önemli bir yeri vardır.

Olcott bu eserinde geleneksel Budist öğretiler ile teosofik öğretileri bağdaştırma gayreti gütmüştür. Bu makale bir yandan Olcott'un Budizm üzerine çalışmalarını ve Budist Kateşizm'ini değerlendirmeyi diğer yandan Budist çalışmalar hakkında Türkçe literatüre katkı sunmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Henry Steel Olcott, Budizm, Budist Kateşizm, Okültizm.

Giriş

Henry Steel Olcott (1832-1907), modern okültizm ve ezoterizm alanında adını duyuran Teosofi Cemiyeti¹ ile anılan bir isimdir. Çocukluğuna ve gençliğine dair fazla bilgi yoktur. Amerikan vatandaşı olan Olcott; New Jersey, Orange'da doğmuş; Presbiteryen olarak yetişmiştir. Kaynaklarda onun New York Üniversitesi'ndeki eğitimini yarım bırakıp Ohio, Amherst'e gittiği ve burada çiftçilikle uğraştığı bilgisi yer alır.² Olcott, yirmili yaşlarında Andrew Jackson Davis'ten³ (1826-1910) etkilenerak spiritüalizme (ruhçuluk) yönelmiş, yine bu dönemde Mesmerik tedavi yöntemleri ile ilgilenmiştir. Kısa süre sonra New York'a dönmüş, tarım üzerine birtakım yayınlar yapmıştır.⁴ Olcott'un bu dönemde Freemasonluğa (Farmasonluk) katıldığı bilinmektedir.⁵ Olcott, Amerikan Sivil Savaşı'nın (1861-1865) patlak vermesiyle birlikte Birleşik Ordu'ya katılmış ve kimi çatışmalarda yer almıştır. Orduda bazı teftiş görevlerini de yürüten Olcott, 1865'te Albay (Colonel) rütbesiyle ordudaki görevinden ayrılmıştır.⁶ Olcott'un, Albay rütbesini/sıfatını geri kalan hayatı boyunca kullandığı bilinmektedir. Olcott sivil hayata atıldığında New York'ta bir hukuk bürosu açmıştır.

¹ Teosofi Cemiyeti hakkında geniş bilgi için bk. Ali Gül, *Helena Petrovna Blavatsky ve Modern Teosofi: Tarih & Öğreti* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016).

² Jennifer Proch, *Henry Steel Olcott: From Civil War Veteran to Sinhalese Buddhist Nationalist: A Case Study in International Religious Activism* (Honors Thesis In History, University of Richmond, 2009), 10; Sarah Belle Dougherty, "Remembering H. S. Olcott", erişim: 16 Aralık 2018, <https://www.theosociety.org/pasadena/sunrise/46-96-7/th-sbdo.htm>.

³ ABD'de spiritüalizmin doğuşunda önemli etkisi olan bir isim.

⁴ Proch, *Henry Steel Olcott*, 10-12; Dougherty, "Remembering H. S. Olcott".

⁵ Proch, *Henry Steel Olcott*, 13, 15; ayrıca bk. Rene Guenon, *Theosophy: History of a Pseudo Religion*, trans. by Alvin Moore v.dğr. (Hillsdale NY: Sophia Perennis, 2004), 12, 238.

⁶ Proch, *Henry Steel Olcott*, 14.

Olcott'un bu süreçte özellikle sigorta reformu konusunda kayda değer çalışmalar yürüttüğü ifade edilmektedir.⁷

Olcott'un spiritüalizme ilgisinin 1870'li yılların başında devam ettiği açıktır. Ruh çağırma celselerindeki gözlemlerini yansıttığı *People from the Other World*⁸ (Öte Dünyadan İnsanlar) isimli eseri bu döneme rastlar. O, bu tür celselerin düzenlendiği bir çevrede dönemin önemli okültistlerinden Rus kökenli Helena Petrovna Blavatsky ile tanışmıştır (1874). İkili bir müddet sonra New York'ta Teosofi Cemiyeti olarak bilinen kuruluşu hayata geçirmiştir (1875).⁹ Doktrinel önderliğini Blavatsky'nin (1831-1891) yaptığı cemiyetin resmi olarak kurucusu ve ilk başkanı Olcott olmuştur. Olcott cemiyetin başkanlığını hayatı boyunca sürdürmüştür. Onun çalışmalarını Teosofi Cemiyeti'yle ilişkili olarak ele almak gerekmektedir. Zira XIX. yüzyılın ortalarında Batı dünyası ve Amerika'da yaygınlık kazanan spiritüalizm (ruhçuluk) anlayışından neşet eden daha sonra adeta kabuk değiştiren Teosofi hareketi Olcott'un düşünce dünyasının temellerini oluşturmaktadır. Cemiyetin teosofi anlayışını, Batı geleneğinde kendisine yer bulan, mistik ve gnostik bir yapı sergileyen, daha çok "Hıristiyan teosofisi"¹⁰ olarak tebarüz eden geleneksel teosofi anlayışından kesin olarak ayırmak gerekir. Zira Teosofi Cemiyeti "modern Teosofi hareketi" olarak tanımlanır. Senkretik yapısı itibarıyla birçok öğretilerden beslenen Teosofi Cemiyeti, modern spiritüalizm içinden doğmuş, sonrasında Batı ezoterik geleneğine yönelmiştir. Tüm bunların yanında cemiyetin asıl hedefi ve uğraşı insanoğlunun doğasında var olduğunu iddia ettiği okült/gizli güçleri (kehanet, büyü, ruhsal şifacılık, parapsikolojik yetenekler, astral seyahat vb.) ortaya çıkarmak ve bu yetenekleri modern bilim ile izah ederek kuramsal bir yapıya kavuşturmak olmuştur.

⁷ Proch, *Henry Steel Olcott*, 14; Guenon, *Theosophy*, 12; Jeffrey D. Lavoie, *The Theosophical Society: The History of a Spiritualist Movement* (Florida: Brown Walker Press, 2012), 57-58.

⁸ H. Steel Olcott, *People from the Other World* (Hardford, Connecticut: American Publishing Company, 1875).

⁹ Shirley J. Nicholson, "Theosophical Society", *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade (New York: The Macmillan Co., 1987), 14: 464.

¹⁰ Zirve isminin Jacob Boehme (1575-1624) olduğu kabul edilen, Hıristiyan geleneğine dayanan, mistik ve gnostik bir yapı sergileyen teosofik sistem. Bk. Gül, *Modern Teosofi*, 48-52.

Cemiyet merkezinin 1879’da Hindistan’a taşınması sonrasında ise Teosofi literatürüne büyük ölçüde Hint kültürüne özgü dinî kavramlar ile felsefi düşünceler hâkim olmuştur. Cemiyet bu tarihten itibaren Hint inanç ve öğretilerinin Batı dünyasına taşınmasında en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Cemiyetin Hindistan topraklarında yaptığı çalışmalar ve bu anlamda modern kültüre etkisi dikkate değer niteliktedir.¹¹ Blavatsky’nin adını düzenbaza çıkaran birtakım skandalların¹² neticesinde Avrupa’ya dönmesinin ardından, Teosofi Cemiyeti’nin Hindistan merkezli çalışmalarının liderliğini tümüyle Olcott üstlenmiştir. Yetmiş beş yıllık hayatının son yirmi sekiz yılını Hindistan’da geçiren ve son nefesini burada veren (1907) Olcott, Hindistan merkez olmak üzere Seylan (bugünkü adıyla Sri Lanka), Burma ve Japonya’da kayda değer faaliyetler yürütmüştür. Olcott, Hint topraklarında Hindu ve Parsi toplumuna yönelik dikkate değer çalışmalar ifa etmiştir. Onun Seylan merkezli olarak gerçekleştirdiği Budizm üzerine çalışmaları ise daha büyük yankı uyandırmıştır. Bu çalışmalar içinde kaleme aldığı *The Buddhist Catechism* (*Budist Kateşizm* [*Budist İlmihal*])¹³ isimli eserin ayrı bir yeri vardır.

1. Olcott’un Hindu Toplumuna İçin Çalışmaları

Olcott, 1879’dan vefatına kadar (1907) Hindistan topraklarında yaşadı. Bu süre zarfında Hindistan’ı neredeyse karış karış gezdi, sayısız konuşma yaptı.¹⁴ Seylan ve Japonya’ya uzandı. Hindu, Parsi ve Budist

¹¹ Teosofi Cemiyeti’nin Hindistan topraklarında yaptığı çalışmalar ve bu bağlamda Hint kültürüne, Doğu öğretilerinin Batı’ya transferine, ezoterizm ve okültizmin canlanmasına ve XX. yüzyıl siyaset, bilim, sanat ve tarih anlayışlarına etkisi hakkında geniş bilgi için bk. Gül, *Modern Teosofi*, 283-528.

¹² Teosofistler tarafından birtakım olağanüstü ve okült güçlere sahip olduğu iddia edilen Blavatsky, Hindistan’da da bu güçlerini sergileme yoluna gitmiştir. Mahatmalar (yüce ruhlar) olarak isimlendirdiği ruhani varlıklardan astral yolla aldığı ileri sürdüğü mektuplar bu fenomenlerin en dikkat çekeniydi. Netice itibarıyla Blavatsky, Londra merkezli Psişik Araştırmalar Cemiyeti (Society for Psychical Research) tarafından soruşturuldu ve bir “düzenbaz” olarak ilan edildi. Bk. James Santucci, “The Theosophical Society”, *Controversial New Religions*, ed. James R. Levis - Jesper Aagaard Petersen (New York: Oxford University Press, 2005), 271; Guenon, *Theosophy*, 51-60; Gül, *Modern Teosofi*, 109-117.

¹³ Makalede bundan sonra “Budist Kateşizm” kullanılacaktır.

¹⁴ Olcott’un Hindistan’da verdiği konferansların bir kısmı *Theosophy: Religion and Occult Science* ismiyle basılmıştır. Adı geçen eserin önsözünde Olcott, Hindistan’da geçirdiği altı yıl içerisinde birkaç yüz konferans verdiğini ifade etmektedir (xi). Bu eser,

toplumlarına yönelik çalışmalar yürüttü. Olcott'un Hindistan'a büyük bir duyguyla bağlandığını söylemek yanlış olmasa gerekir. Zira o, kendi vatanını ve yaşam standartlarını terk ederek bambaşka bir toprakta kendisini bir ideale adamıştır. Hindistan'a yönelik duygu ve düşüncelerini ürettiği metinlerde ortaya koyan Olcott, kendisini Hint milletinden birisi olarak kabul ettiğini ve gerçek hayatının bundan sonra başladığını ifade eder.¹⁵

Olcott'a göre teosofistler Hindistan'a Asya dinlerini yeniden güçlendirmek için gelmiştir. Olcott, amaçlarının Hint kültürünü canlandırmak, Hinduları sahip oldukları miras konusunda uyandırmak ve onları Hıristiyan misyonerlere karşı uyarmak olduğunu söyler. Bir yandan kadim Hint medeniyetinin ve milletin değerine vurgu yaparken bir yandan da Hintlilere içinde buldukları ekonomik, sosyal ve siyasi krizden çıkış için çağrıda bulunur. O, Hindistan'ın eski ihtişamına yeniden kavuşacağına emindir.¹⁶

Kendi ifadelerine göre Olcott, görüştüğü Hindu üstaplara "Hint inançlarının ve geleneklerinin yeniden canlandırılması ve genç kuşaklara öğretilmesi için yalvarmıştır". Bu amaçla Olcott'un önerdiği şeylerden biri Hint dini, felsefesi ve geleneği içerikli kitaplar ve kateşizmler¹⁷ telif edilmesi olmuştur.¹⁸

Olcott, Teosofi Cemiyeti'nin iki önemli hedefinden söz etmiştir. Bunlardan ilki önde gelen Hintli bilim adamlarını, Sanskrit ve Hintçe yazılmış olan dinî ve ilmî metinleri Batı dillerine tercüme etmeye ikna

Olcott'un düşünce dünyasına ışık tuttuğu gibi Teosofi Cemiyeti'nin Hindistan çalışmaları açısından da önemli bir belge niteliğindedir. Bk. H. S. Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science* (London: George Redway, 1885). Ayrıca Olcott'un 1874-1898 yılları arasındaki yaşam serüvenini ihtiva eden hatıratı Hindistan'daki çalışmaları açısından teferruatlı bilgiler sunmaktadır. Bk. H. S. Olcott, *Old Diary Leaves, First Series* (1874-1878), *Second Series* (1878-83), *Third Series* (1883-87), *Fourth Series* (1887-92), *Fifth Series* (1893-96), *Sixth Series* (1896-98), erişim: 1 Şubat 2019, <http://www.theosophy.ph/onlinebooks.html>.

¹⁵ Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 125-126.

¹⁶ Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 80, 110-113, 126-127.

¹⁷ Kateşizm türü eserler, Hıristiyan geleneğinde daha çok çocuklara, gençlere ve dini yeni benimseyenlere eğitim verme amaçlı kullanılan el kitaplarıdır. Kateşizmlerde kısa soru ve cevaplarla inancın özü verilmeye çalışılır. Kilise babalarına uzanan kimi örnekleri varsa da kateşizmler XVI. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır. Bk. "Catechism", erişim: 3 Mart 2019, <https://www.britannica.com/topic/catechism>.

¹⁸ Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 127-128.

etmektedir. Olcott, bunu sağlayabildikleri takdirde bu eserlerin Batı dünyasında yayılması vazifesini cemiyetin üzerine alacağını ifade etmiştir.¹⁹ İkinci olarak ise Olcott, cemiyetin özellikle kadınların ve genç kızların eğitimi noktasında yardım etmeyi amaçladığını dile getirmiştir. Ona göre bu eğitim Hindistan'ın büyümesi için köşe taşı niteliğindedir. Bununla beraber ucuz ve basit el aletleriyle üretimi halka ulaştırarak halkın refahını artırmaya yardım etmek de cemiyetin Hindistan'da gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflerden biridir.²⁰

Olcott, kast sistemini Hint medeniyetini çökerten bir yapı olarak değerlendirmiş, kast anlayışının kaldırılması için mücadele vermiştir.²¹ Hinduların yeniden canlanması için ortak bir Hint milleti algısı oluşturmayı teklif eden Olcott, kast sistemini bu noktada engelleyici bir faktör olarak görür. Hintlilere yaptığı bir konuşmasında, "Önce Hintli olun, sonra isterseniz kastınıza bakarsınız."²² şeklinde seslenir.

Olcott'un önem verdiği çalışma alanlarından biri hiç şüphesiz eğitimidir. Teosofistler eğitim faaliyetlerini Hint kültürünü canlandırmanın önemli bir ayağı olarak görmekteydi. Londra'da verdiği bir konferansta Olcott, Teosofi Cemiyeti'nin kendilerine katılan Hindu ve Budistleri yüreklendirdiğini; Hint ve Seylan halkının desteğiyle birçok okul açtıklarını, yayınlar yaptıklarını, dinî eğitim vermek üzere sınıflar ve pazar okulları ihdas ettiklerini, bu vesileyle gençleri dinî ve milli değerlerine yönlendirdiklerini ifade etmiştir.²³ Olcott, Hindistan'da Madras ve çevresindeki kast dışı insanlar (panchama/harijanlar) için

¹⁹ Olcott, Blavatsky'nin okült ve spiritüel ağırlıklı çalışmalarından ziyade Teosofi Cemiyeti'nin asıl çalışma alanının eğitim ve sosyal alanlar olması gerektiğini düşünmüştür. Olcott bununla birlikte Doğu metinlerini Batı dünyasının gündemine getirmeyi de Teosofi hareketi için önemli bir görev olarak görmüştür. Bk. David Barrett, *A Brief Guide to Secret Religions: A Complete Guide to Hermetic, Pagan and Esoteric Beliefs* (b.y.: Robinson, 2011), 30.

²⁰ Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 70-71.

²¹ B. P. Kirthisinghe - M. P. Amarasuriya, *Colonel Olcott: His Service To Buddhism* (Kandy, Sri Lanka: Budist Publication Society, 1981), 6.

²² Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 74-75.

²³ Olcott, 1884 yılında Londra'da verdiği bu konferansta cemiyetin o tarih itibarıyla Hindistan ve Seylanda 27 okul açtığını bildirmektedir. Bk. Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 42.

Panchama/Harijan Free Schools ismiyle ücretsiz okullar açmıştır.²⁴ Bu okullardan ilki Olcott Free School (Olcott Ücretsiz Okulu) ismiyle faaliyete geçmiştir (1894). Olcott'un ölümünün ardından (1907) hatırasını yaşatmak üzere Olcott Memorial School (Olcott Hatıra Okulu) ismini alan kurum günümüzde varlığını sürdürmektedir.²⁵ Diğer yandan bazı kaynaklara göre Olcott ilerleyen yıllarda Helena Petrovna Blavatsky (1898), Damodar (1899), Tiruvalluvar (1901) ve Annie Besant (1906) isimlerine okullar ihdas etmiştir.²⁶ Olcott bir yandan da Hindu ve Budistleri misyoner okulları hususunda uyarmış bu okulların asıl amaçlarının halkı Hıristiyanlaştırmak olduğunu ifade etmiştir. O, teosofistlerin misyonerlerden tamamen farklı biçimde Hint kültürüne hizmet etmeyi amaç edindiğini söylemiştir. Örneğin, Bombay'da yaptığı bir konuşmada Olcott, Seylan'da açtıkları beş okuldan söz etmiş, bu okullarda eğitimin Budist öğretmenler tarafından verildiğini dile getirmiştir.²⁷

Olcott, Adyar Teosofi merkezinde Adyar Library and Research Centre (Adyar Kütüphanesi ve Araştırma Merkezi) ismiyle bir kütüphane kurmuştur (1886). En başta mütevazı bir yapı arz eden bu kütüphane Olcott'un ardından cemiyetin başkanı olan Annie Besant'la birlikte büyük gelişme kaydetmiş, çok değerli yazma eserleri ihtiva eden bir konuma gelmiştir. Elde edilen nadir eserler bir yandan da burada çoğaltılmıştır.²⁸ Günümüzde Doğu çalışmaları için önemli bir merkez durumundaki Adyar kütüphanesinde Hindistan, Sri Lanka, Çin ve farklı

²⁴ Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 6; ayrıca bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 1 Şubat 2019, <https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>.

²⁵ Olcott Memorial School hakkında geniş bilgi için bk. "Olcott Memorial Higher Secondary School", erişim: 21 Nisan 2015, <http://www.olcott-school-chennai.org/index.htm>.

²⁶ Bk. "Education and Theosophy", erişim: 21 Ocak 2019, http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy; Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 6; ayrıca bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 1 Şubat 2019, <https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>.

²⁷ Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, 181-182.

²⁸ Osho, *Dikkat: Hakikat Çağı Geliyor*, ed. Pantha Nirvano, trc. Işıl Sönmez (İstanbul: Butik Yayıncılık, 2012), 295-298; ayrıca bk. Klaus K. Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 3. Baskı (New York: State University of New York Press, 2007), 422.

yerlerden 250 binin üzerinde matbu, 20 bin civarında da yazma eser bulunmaktadır.²⁹

Olcott, Hinduları ithal mallara karşı kendi ürettikleri malları kullanma noktasında yüreklendirmiştir. Kimi kaynaklarda, ilk olarak Bombay’da düzenlenen Hindistan ürünleri sergisinin (1879) Olcott tarafından organize edildiği ileri sürülmekle kalmaz, bu organizasyonun daha sonra Indian National Congress (Hindistan Milli Kongre Partisi) tarafından benimsenen yerli üretimi kullanma ve kendi kendine yeterli olma anlayışını vurgulayan svadeşi (“ana vatan”) hareketine ilham sağladığı iddia edilir.³⁰

2. Olcott’un Parsi Toplumu İçin Çalışmaları

Teosofi hareketi Olcott liderliğinde Hindistan’da Parsi cemaati üzerinde de önemli etkilerde bulunmuştur.³¹ Öncelikle ifade edilmelidir ki cemiyet Bombay’a yerleşmesinden itibaren Parsiler ile yakın ilişkiler kurmuştur.³² Bu ilişkiler neticesinde birçok Parsi cemiyete üye olmuştur. Teosofi Cemiyeti içinde Parsiler, gerek cemiyet bürolarında gerekse cemiyetin yayın faaliyetlerinde önemli görevler icra etmiştir.³³ J. Hinnells, Teosofi’nin Parsi geleneğine tanıdığı meşruiyet ve bu geleneği yeniden canlandırmaya teşvikinin, geleneksel Avesta dilini koruma

²⁹ Geniş bilgi için bk. “Adyar Library and Research Centre”, erişim: 19 Ocak 2019, <http://www.ts-adyar.org/content/adyar-library-and-research-centre>. Tibet Budizmi lideri Dalai Lama’nın 1956 yılında Adyar’ı ziyaret ettiğinde bu kütüphaneye üç Tibet yazması hediye ettiği bilinmektedir. Bk. “The Relationship Between His Holiness the Dalai Lama and The Theosophical Society”, erişim: 12 Ocak 2019, <https://www.theosophical.org/history-of-this-event-sp-265634254>. Diğer yandan Chicago Üniversitesi, Güney Asya’daki değerli materyalleri koruma ve ulaşılır kılma projesi kapsamında Adyar kütüphanesindeki yazma eserleri mikrofilme çekme çalışmalarını sürdürmektedir. Bk. “Library Projects on South Asia”, erişim: 21 Ocak 2019, <http://www.lib.uchicago.edu/e/su/southasia/soa3.html>.

³⁰ Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 8-9. Ayrıca bk. “Henry Steel Olcott”, erişim: 1 Şubat 2019, <https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>.

³¹ Teosofi Cemiyeti’nin Hindistan’da Parsiler ile ilişkisine dair geniş bir değerlendirme için bk. Gül, *Modern Teosofi*, 484-491.

³² Almut Hintze, “Parsee Theosophy”, *New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities*, ed. Christopher Partridge (New York: Oxford University Press, 2004), 151.

³³ J. Hinnells, “Parsi Attitudes to Religious Pluralism”, *Modern Indian Responses to Religious Pluralism*, ed. Harold G. Coward (Albany, New York: State University of New York Press, 1987), 208.

çağrısının ve Doğu mistisizmini Batı'nın akılcılığına üstün tutmasının Parsiler arasında Teosofi Cemiyeti'nin yaygınlaşmasında etkisi olduğunu ileri sürer.³⁴

Olcott, dönemin önemli Parsi liderlerinden birisi olan K. R. Cama ile mektuplaşmıştır. Mektuplarında Parsileri, yalnızca modern kültürle yetinmeleri ve geçmişlerindeki kıymetli öğretilerin ve büyük hazinelerin değerini bilmemeleri nedeniyle eleştirmiştir.³⁵

Olcott, 14 Şubat 1882 tarihinde 700'den fazla Parsiye daha sonra aynı başlıkla kitaplaşacak "The Spirit of the Zoroastrian Religion" (Zerdüşti Dinin Ruhu) ismiyle bir konferans vermiştir.³⁶ Konuşmasında Zerdüşti öğretilerin değerini vurgulamış, Parsileri dinlerini ve geleneklerini yeniden canlandırmaya çağırmıştır. Konuşmasında ilgi uyandıran bazı iddiaları dile getiren Olcott, o gün Rus Kafkasyasında, Etchmiadzine (Eçmiyazin) şehrinde, Ermenilerin elinde bulunan ve "Mesrobian yazmaları" olarak bilinen kadim Zerdüşti metinlerinden bahsetmiştir. Bu metinlere ulaşmaları için Parsileri bir araştırma ekibi kurmaya teşvik eden Olcott, Blavatsky'nin de Rusya'da sahip olduğu siyasi bağlantılarla kendilerine yardım edebileceğini ileri sürmüştür.³⁷ Olcott ayrıca Parsilere cemaat mensuplarına yardımcı olmak, eleştirilere ve saldırılara karşılık vermek üzere bir vaizler sınıfı oluşturmalarını önermiştir.³⁸ Olcott, Zerdüştilik üzerine verdiği söz konusu konferansın çok etkili olduğunu, konferans metninin Bombay Parsi cemaati tarafından İngilizce ve Gucerat diline çevrilip yirmi bin adet basılarak cemaat üyelerine dağıtıldığını haber vermektedir.³⁹

Gerek Olcott'un gerekse A. Besant'ın çalışmaları sonucunda özellikle Bombay Teosofi Cemiyeti içinde kendilerini "Parsi teosofistler" olarak niteleyen bir grup ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Olcott'un ölümünden sonra Teosofi düşüncesinden etkilendiği açık olan bir ezoterik Parsi hareket

³⁴ Hinnells, "Parsi Attitudes to Religious Pluralism", 208.

³⁵ Bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 6 Mayıs 2011. <http://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott>.

³⁶ Bk. H. S. Olcott, *The Spirit of Zoroastrianism* (Adyar, Madras, India: Theosophical Publication House, 1913). Söz konusu konferans metni Olcott'un *Theosophy: Religion and Occult Science* kitabı içinde bir bölüm olarak da yayımlanmıştır.

³⁷ Olcott, *The Spirit of Zoroastrianism*, 10-11, 42.

³⁸ Olcott, *The Spirit of Zoroastrianism*, 49.

³⁹ Olcott, *Theosophy: Religion and Occult Science*, ix-x.

⁴⁰ Gül, *Modern Teosofi*, 487-488.

olan İlm-i Khshnoom (Vecd İlmi) hareketi Parsi teosofistleri büyük ölçüde kendi bünyesine katmayı başarmıştır.⁴¹ Buna karşın Parsi teosofizmini hâlâ devam ettirenler vardır.⁴²

3. Olcott ve Budizm

3.1. Olcott'un Seylan Merkezli Budist Çalışmaları

Modern Budizm açısından Olcott'un önemli bir yeri vardır. O; Seylan, Burma ve Japonya'da yürüttüğü çalışmalarla Budist dünyada haklı bir yer edinmiştir. Bununla birlikte geçmişten beri Budizm'in önemli bir merkezi olan Seylan'ın onun Budizm'e yönelik faaliyetlerinin odağı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dönem itibarıyla Seylan bir İngiliz sömürgesiydi. İngiliz koloni hükümeti tarafından yönetilen adada misyoner faaliyetler had safhadaydı ve Budist kültür zayıflamıştı. Sözü edilen şartlar altındaki Seylan'da Budizm'in XIX. yüzyılın sonlarında tekrar canlılık kazanmaya başladığı görülür.⁴³ Bu canlanmada Olcott'un etkisinin kayda değer olduğu ifade edilir. J. Borup'a göre Olcott, Budistlerin dinî ve kültürel geleneklerini yeniden keşfetmelerinde ve birçok kurumun yapılanmasında ön ayak olmuştur. Seylan topraklarını ilk defa 1880'de Blavatsky ile ziyaret eden ve bu ziyaretinde Budist olduğunu ilan eden⁴⁴ Olcott, ilerleyen yıllarda gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde ada Budistleri tarafından çeşitli vesilelerle taltif edilmiştir. Seylan'da "Beyaz Budist" olarak tanınan Olcott'a "XIX. yüzyılın Bodhisatvası"⁴⁵ payesi verilmiştir.⁴⁶

Kimi uzmanlar Olcott'un çalışmalarını modern olarak nitelenen bir Budizm anlayışıyla ilişkili görmektedir. Örneğin P. Harvey'e göre XIX. yüzyılın sonunda Seylan'da daha çok Budizm'in Batılı yorumu sonucunda "Modern Budizm" veya "Protestan Budizm" olarak nitelenen

⁴¹ İlm-i Khshnoom ve Teosofi Cemiyeti ilişkisi hakkında bk. Jenny Rose, *Zoroastrianism: An Introduction* (London: I. B. Tauris, 2011), 211-214; Richard Foltz, *Religions of Iran: From Prehistory to the Present* (London: Oneworld Publications, 2013), 211-213.

⁴² Hintze, "Parsee Theosophy", 152.

⁴³ Şevket Yavuz, "Günümüzdeki Budist Mezhepleri", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 343-344.

⁴⁴ Olcott, *Old Diary Leaves*, Second Series (1878-1883), 167-168.

⁴⁵ Mahayana Budizmi'nde önemli bir yere sahip olan Bodhisatva kavramı, Nirvana mertebesine ulaşması mümkünken canlılara yardım ve rehberlik etmek amacıyla bekleyen, başkalarının kurtuluşu için çalışan aydınlanmış kişi anlamında kullanılır.

⁴⁶ Jorn Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism: Buddhism, Religious Studies and Interrelated Networks", *New Approaches to the Study of Religion*, ed. Peter Antes v.dğr. (Berlin: Walter de Gruyter & Co., 2004), 1: 457-458.

bir anlayış doğmuştur. Bu anlayış, ruhani sınıf dışında cemiyetleri (Young Men's Buddhist Association gibi) ve Budist etkilenimli modern okulları destekleyen, yayıncılığı ve gazeteleri kullanan bir Budist anlayıştı. "Protestan Budizm", Hıristiyan misyonerliğine karşı durduğu gibi Protestanlık mezhebi gibi geleneksel ritüalistik anlayışlara da bir tepkiyi ifade etmekte, ruhbanlık dışı bir anlayışı ve kurtuluş için bireysel sorumluluğu vurgulamaktaydı. Bu anlayış Buda'yı insani bir varlık olarak düşünürken Budizm'i bir dinden ziyade rasyonel, bilimsel bir felsefe olarak sunmaya eğilimliydi.⁴⁷ İşte bu noktada Olcott'un Budizm üzerine faaliyetleri bir kısım uzmanlar tarafından "Modern Budizm" veya "Protestan Budizm" anlayışı içinde değerlendirilmiştir.⁴⁸

Madras merkezde ikamet eden Olcott vefatına kadar (1907) hemen hemen her sene Seylan'ı ziyaret etti. Blavatsky'yle beraber Seylan'ı ilk ziyaretlerinde (1880) Olcott, "Teosofi ve Budizm" ismiyle bir konferans verdi. Amacı Seylan'da bir Teosofi şubesi açmaktı; amacında başarılı olan Olcott, biri teosofik temelli olan ancak uzun yaşama fırsatı bulamayan diğeri ise daha çok Budist düşüncelere yönelen Budist Teosofi Cemiyeti ismiyle iki Teosofi şubesi açtı.⁴⁹

1881 yılında Olcott, *The Buddhist Catechism (Budist Kateşizm)* ismiyle İngilizce bir kateşizm (ilmihal) yayımladı.⁵⁰ Söz konusu kateşizm sadece Budistler arasında değil Budist olmayanlar arasında da büyük yankı uyandırmıştır. Bu eserle ilgili değerlendirmelere aşağıda ayrıca yer verilecektir.

Olcott, Budist mezhepleri birleştirme hususunda da birtakım çalışmalar yaptı. O; Burma, Siam (Tayland) ve Seylan (Sri Lanka) Budistlerini Güney Budistler Kongresi'ne davet etti. Kuzey ve Güney Budistlerinin üzerinde mutabık kaldıkları "Budizm'in On Dört Önerisi"

⁴⁷ Peter Harvey, *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 378.

⁴⁸ Harvey, *An Introduction to Buddhism*, 378; Richard F. Gombrich, *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo* (New York: Routledge, 1988), 173, 183-185; Stephen Prothero, "The White Buddhist: Henry Steel Olcott and the Sinhalese Buddhist Revival", *The White Buddhist: The Asian Odyssey of Henry Steel Olcott*, 13-19, erişim: 1 Şubat 2018, <http://aryasangha.org/olcott-prothero.htm>.

⁴⁹ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 184; ayrıca bk. Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 457-458.

⁵⁰ Bk. Henry S. Olcott, *The Buddhist Catechism* (Colombo, Sri Lanka: Ministry of Cultural Affairs, ts.).

(Fourteen Propositions of Buddhism) ismini taşıyan bir belgeyi düzenledi.⁵¹ Borup, mezheplerin temsilcilerinden imza alan Olcott'un Budistleri kâğıt üzerinde de olsa ortak bir ideal etrafında toplama hedefine ulaştığını (1891) söyler.⁵² Borup'un ifadelerine göre Olcott'un Budistleri birleştirme hedefi aynı zamanda bir teosofist olan Londra Budist Cemiyeti'nin kurucusu Christmas Humphreys tarafından da denenmiştir. Ancak ne Japonya'da ne de başka bir ülkede bu hedef uzun vadeli pratik bir sonuç doğurmamıştır.⁵³

Olcott'un Budist dünya için önemli katkılarından biri de Budistlerin bugün dahi kullanmakta oldukları ve evrensel bir sembol olarak kabul ettikleri Budist bayrağı tasarlaması oldu. Bu bayrak Dünya Budistler Derneği (World Fellowship of Buddhists) tarafından kabul edilmiştir (1952).⁵⁴ Olcott altı renkten müteşekkil bayrağı Buda'nın başı etrafında parıldayan auradan ilham alarak tasarladığını iddia etmiştir. Bayrak günümüzde dünya çapında yaygınlık kazanmış, yaklaşık altmış ülkede kabul edilmiştir. Başta Vesak (Buda'nın doğumu, aydınlanması ve ölümünün anıldığı kutsal gün) olmak üzere festivallerde yaygın olarak kullanılmaktadır.⁵⁵ Blavatsky, Olcott'un tasarladığı bayrak vesilesiyle Budist dünyanın o güne kadar sahip olmadığı ortak bir sembole kavuştuğunu ifade eder.⁵⁶

Olcott, Vesak'ın İngilizler tarafından tanınmasında ve tatil ilan edilmesinde aracı olmuştur.⁵⁷ Vesak ilahileri söylemek üzere bir kurum

⁵¹ Fourteen Propositions of Buddhism veya Fundamental Buddhistic Beliefs olarak da bilinen bu on dört maddelik belge ve belgeyi onaylayan mezhep temsilcileri için bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 88-94.

⁵² Bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 1 Şubat 2019, <https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>; Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 466-468.

⁵³ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 467 (43 numaralı dip not).

⁵⁴ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 457-458; Gombrich, *Theravada Buddhism*, 184.

⁵⁵ Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 8-9. Budist bayrağın bir resmi ve bayrakla ilgili bilgiler için bk. "The Universal Buddhist Flag", erişim: 14 Ocak 2019, <http://www.prayerflags.com/display.asp?catid=11&pid=204>.

⁵⁶ H. P. Blavatsky, "Our Three Objects", *Collected Writings*, comp. by. Boris Zirkoff, (Wheaton, IL.: Theosophical Publishing House), 11: 395-396, erişim: 15 Ocak 2019, <http://www.katinkahesselink.net/blavatsky/>.

⁵⁷ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 457-458; Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 8.

oluşturmuştur. R. F. Gombrich, Budistler için bayrak tasarlamasını Olcott'un Amerikan geçmişiyle ilişkilendirirken Vesak ilahilerini de Noel ilahilerine bir nazire olarak niteler. Gombrich bu ilahilerin İngilizce olanlarının yürürlükten kalksa da "Protestan" Budistlerin Vesak'ta Sinhal dilinde ilahiler söylemeye devam ettiğini belirtir.⁵⁸

Hiç şüphesiz Olcott'un en önemli faaliyet alanı eğitim olmuştur. Bu noktada Olcott'un 1881 yılından itibaren birçok Budist eğitim kurumu açtığını görmekteyiz. Bu konuda kaynaklarda farklı rakamlara ulaşılmaktadır.⁵⁹ Gombrich, 1889 yılına gelindiğinde 63 Budist Teosofi Cemiyeti okulu yanında 40 Budist okulunun Olcott tarafından açılmış bulunduğunu ifade eder.⁶⁰ Cemiyetin ABD merkezinin web adresinde ise Olcott'un 3 kolejle birlikte 205 okul kurduğu; bunların 177'sinin hükümetin hibesini kabul ettiği ve toplamda 25 bin öğrencinin bu okullara devam ettiği ifade edilmektedir.⁶¹ Bir başka kaynakta ise Olcott'un beraberinde Budist yenilenme hareketinin öncülerinden ve aynı zamanda o dönemde bir teosofist olan Anagarika Dharmapala ile Seylan'da köy köy dolaşarak insanları Budist ilkelere göre yaşamaya ve eğitime destek için maddi yardıma çağırdığı ifade edilir. Bu çalışmalarını sonucunda Olcott'un bütün adada 12 büyük kolej ve 400'den fazla Budist okulun açılmasına destek sağladığı bilgisi verilir.⁶² Gombrich, Budist Teosofi Cemiyeti okullarının kriket oyununa varıncaya kadar misyoner okullarını model aldıklarını; okullarda eğitim dilinin İngilizce olduğunu ve Budizm'in Hıristiyanlık'ın yerini aldığını bildirir. Bu okulların bir kısmı çok önemli okullar haline gelmiştir. Hükümetin bağımsız okulları millileştirmesi neticesinde ancak 1961 yılında söz konusu okulların finansörleri değişmiştir.⁶³ Bugün dahi Asya'nın en büyük Budist okullarından biri olan Ananda Koleji, Olcott'un çabalarıyla açılan okullar

⁵⁸ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 184.

⁵⁹ Olcott, 1896 yılında Seylan adasında yaptığı gezide Teosofi Cemiyeti tarafından kurulan veya desteklenen okulları ziyaret etmiş, gözlemlerini hatıratında aktarmıştır. Geniş bilgi için bk. Olcott, *Old Diary Leaves*, Sixth Series, 1-18.

⁶⁰ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 185.

⁶¹ Bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 1 Şubat 2019, <https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>.

⁶² Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 8.

⁶³ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 185.

arasındadır.⁶⁴ Bunun yanında Mahinda Koleji gibi önemli eğitim kurumları da günümüzde varlığını devam ettirmektedir.⁶⁵

Olcott Seylan'da yayın faaliyetlerine de yönelmiştir. Sinhal dilinde *Sarasavi Sandaresa* ve bir süre sonra buna ilave olarak İngilizce basılan *The Buddhist* isimli gazeteleri yayımlamıştır.⁶⁶

Olcott'un Seylan'da öne çıktığı konulardan biri de şifacılıktır. O, gezilerinde rastladığı hastalara Mesmerik şifa yöntemlerini uygulamıştır. Olcott'un gençlik yıllarından itibaren Mesmerizm'e ilgi duyduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili anlatımlarda Olcott'un çok sayıda insanı bu yöntemle sağlığına kavuşturduğu ve bu cihetle büyük bir saygınlık kazandığı aktarılmaktadır.⁶⁷

Dikkat çekici bir husus da kendisine büyük güven duyulan Olcott'a Budistler tarafından önemli yetkiler verilmesidir. Öyle ki Olcott, Kolonyal Büro'da (Colonial Office) Budistleri temsil etme yetkisini ve Budizm'i kabul edebileceklerine dine giriş töreni uygulama yetkisini aldı gibi Budizm propagandası yapmak üzere birtakım oluşumlar kurmaya da hak sahibi olmuştur. Olcott, Burmalı Budistler tarafından Avrupa'da misyonerlik yapmaya davet edilmiştir.⁶⁸ S. Prothero, böylelikle Olcott'un Batı kökenli Budizm misyoneri payesini aldığını ifade eder.⁶⁹

Burada, Olcott liderliğinde Teosofi Cemiyeti'nin 1993'te Chicago'da düzenlenen Dünya Dinler Parlamentosu'na Güney Budizmi (Theravada) adına bir temsilci gönderdiğini de ifade etmek gerekir.⁷⁰ Söz

⁶⁴ Nicholson, "Theosophical Society", 464. Ananda Koleji'nin tarihi ve Olcott'un katkısı için bk. "Historical Sketches of Ananda", erişim: 15 Ocak 2019, <http://www.ananda.sch.lk/anandahistory.php>.

⁶⁵ Bk. "History of Mahinda", erişim: 3 Mart 2019, <http://www.mahindacollege.lk/about-mahinda/history-of-mahinda.html>. Olcott'un Seylan'da gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk. "Education and Theosophy", erişim: 21 Ocak 2019, http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy.

⁶⁶ Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 16.

⁶⁷ Prothero, "The White Buddhist"; ayrıca bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 1 Şubat 2019, <https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>.

⁶⁸ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 184-185; Nicholson, "Theosophical Society", 464.

⁶⁹ Prothero, "The White Buddhist".

⁷⁰ Aşağıda bilgi verileceği üzere Dünya Dinler Parlamentosu'nda Zen Budizmi adına bulunan Kogaku Soen (1859-1919) de bir Teosofi mensubudur.

konusu organizasyona Seylanlı bir Budist ve teosofist olarak katılan isim uzun yıllar Olcott'un yanında bulunan Dharmapala'dır (1864-1933).⁷¹

Bugün dahi Sri Lanka'da (eski ismiyle Seylan) Budistler, Olcott'a bir aziz ve kahraman gözüyle bakmaktadır.⁷² Her yıl 17 Şubat tarihinde "Olcott Günü" adı altında onun hatırasını yâd etmektedirler.⁷³ Öte yandan 60. ölüm yıl dönümünde Olcott, Sri Lanka'da anısına özel pullar basılarak anılmıştır.⁷⁴ Bununla birlikte Sri Lanka'nın ABD elçiliği web sitesinde Sri Lanka ile ABD ilişkilerinin tarihi süreci verilmekte, burada Olcott'a ve çalışmalarına önemli bir yer ayrılmaktadır. Bugün Sri Lanka'nın Colombo ve Galle şehirlerinde Olcott'un iki heykeli bulunmaktadır.⁷⁵

3.2. Olcott ve Japon Budistleri

Teosofi Cemiyeti lideri olarak Olcott, Budist dünyanın önemli merkezlerinden biri olan Japonya'ya da açılmıştır. Esasında henüz Olcott Japonya'ya gitmeden Japonya'daki bir kısım Budistler ile teosofistler arasında ilişki kurulmuştu. K. Kasai, Meiji devrinde (1868-1912) Japon Budistlere yönelik kimi baskıların ve aynı dönem içerisinde Hıristiyan misyonerlere karşı verilen mücadelenin Japon Budistleri ülke dışında müttefik aramaya ittiğini söyler. Bu anlamda Japon Budistler bir "Batı Budizmi" biçimi olarak algıladıkları Teosofi hareketiyle ilişki kurmuşlardır. Yurt dışına seyahat etmek ve orada eğitim almak isteyen

⁷¹ Reformcu ve milliyetçi bir Budist fikir adamı olan Dharmapala (asıl ismi Don David Hewavitane), 1880'lerin başında henüz çok gençken Teosofi'ye mensup olmuş, Seylan'da Budist modernizm hareketinde önemli görevler icra etmiştir. Dünya çapında birçok geziler düzenlemiş, özellikle Olcott'un Japon Budistlere yönelik çalışmalarında yanında bulunmuştur. Dharmapala, 1891 yılında Seylan'da kurulan, Seylan, Hindistan ve dışarıda Budist çalışmaları destekleyen Maha Bodhi Cemiyeti'nin (Maha Bodhi Society) de kurucusudur. Ancak Dharmapala, ilerleyen yıllarda Teosofi ile Budizm'in uzlaşamayacağı kanısına varmış ve 1905'te Teosofi Cemiyeti'nden ayrılmıştır. Bk. Gombrich, *Theravada Buddhism*, 186-188; Harry Oldmeadow, *Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions* (Bloomington, Indiana: World Wisdom Books, 2004), 65; *Encyclopedia of American Religious History*, ed. Edward L. Queen - Stephen R. Prothero (b.y.: Facts On File, 2009), 3: 335.

⁷² Nicholson, "Theosophical Society", 464.

⁷³ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 457-458.

⁷⁴ Mark Sedgwick, *Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century* (New York: Oxford University Press, 2004), 43-44.

⁷⁵ Bk. "Sri Lanka ABD Elçiliği", erişim: 7 Ocak 2019, <http://slembassyusa.org/sri-lanka-us-relations/historical-context/>.

Budistler tarafından Teosofi hareketi Budizm'i benimsemiş müttefik olarak algılanmıştır.⁷⁶

Öncelikle Japon Budist rahip Mizutani Jinkai ile Olcott arasında mektuplaşmalar başlamış (1882), ardından Imadate Tosui (1855-1931) Olcott'un yazdığı *Budist Kateşizm'i* Japoncaya çevirmiştir (1886). Bunun yanında Japon Budistler tarafından uluslararası "beyaz Budistler"le ilişkiler kurulmuş, bu vesileyle Amerika Teosofi önderi W. Q. Judge ile de yazışmalar yapılmıştır. Jodo Shinshu Budizmi rahibi Shimaji Mokurai (1838-1911) Teosofi'yi bir tür Güney Asya Budizmi olarak kabul etmiştir. Bu dönemde teosofistler ve Japon Budist rahipler arasında mektuplaşmalar artmış, Teosofi üzerine makaleler Budist yayın organlarında yayımlanmıştır.⁷⁷

Bu süreç içerisinde bir öğretmen ve felsefeci olan Hirai Kinza ve Budist rahip Noguchi Fukuda tarafından Olcott'un Japonya'ya davet edilmesi önemli bir gelişme olmuştur. Olcott, Japon Budistler tarafından Seylan'da Budizm'i canlandıran bir figür olarak saygı görmekteydi. Bu anlamda Y. Shin'ichi'ye göre Olcott'un Japonya'ya davet edilmesinin iki esas nedeni vardı: Japon Budizmi'ni dışarıda tanıtmak, Japonya'da Budizm'i canlandırmak.⁷⁸ Tüm bunların neticesinde Olcott Japonya'ya ilk gezisini düzenlemiş ve burada yaklaşık dört hafta çalışmalarını sürdürmüştür (1889).⁷⁹ Japonya'ya daha sonra iki defa daha gidecek olan Olcott'un yanında ilk gezisinde Seylan'lı Budist reformcu Dharmapala bulunmuştur. Bu gezisinde Olcott, çok sayıda konferans vermiş, Budist mabetlerde vaazlar yapmış, merasimlere katılmış, binlerce Budist tarafından ilgiyle karşılanmıştır.⁸⁰ Tasarladığı Budist bayrağı Japonlara tanıtmıştır. Budist gençleri, Genç Adamlar Budist Derneği'ni (Young Men's Buddhist Association) kurma noktasında yüreklendirmiştir.⁸¹

⁷⁶ Kenta Kasai, "Theosophy and Related Movements in Japan", *Handbook of Contemporary Japanese Religions*, ed. Inken Prohl - John K. Nelson (Leiden, Netherlands: Koninklijke, Brill NV, 2012), 441.

⁷⁷ Geniş bilgi için bk. Kasai, "Theosophy and Related Movements in Japan", 441-422.

⁷⁸ Yoshinaga Shin'ichi, "Theosophy and Buddhist Reformers in the Middle of the Meiji Period", *Japanese Religions*, 34 (2): 125, erişim: 16 Aralık 2018, http://japanese-religions.jp/publications/assets/JR34%20_Yoshinaga.pdf.

⁷⁹ Olcott'un gezi notları için bk. *Old Diary Leaves*, Fourth Series (1887-92), 92-108.

⁸⁰ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 466-468; Kasai, 442; Shin'ichi, "Theosophy and Buddhist Reformers", 125.

⁸¹ Kasai, "Theosophy and Related Movements in Japan", 442.

Tokyo Kulübüne onur üyesi olarak kabul edilen Olcott, önemli devlet adamlarıyla tanışma fırsatı bulmuştur. Japon Teosofi Cemiyeti'nin kuruluşu da bu gezinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Olcott'dan sonra Dharmapala Japonya'yı tekrar ziyaret etmiş ve Teosofi Cemiyeti adına Budizm'e yönelik birtakım çalışmaları sürdürmüştür. Teosofi Cemiyeti, o dönemde Olcott ve Dharmapala ile Japonya'da önemli etkiler göstermiş ise de bu etkiler uzun süreli olmamıştır. Bugün Japonya'da bu iki kişinin sadece isimlerinin kaldığı söylenebilir.⁸²

Olcott'un Japonya gezilerini farklı şekilde değerlendiren uzmanlar vardır. Örneğin Borup, Olcott'un Japonya'da uzun süreli etkili olmasına da ortaya koyduğu tutku ve çabasıyla Budizm'in canlanması hususunda bir zemin oluşturduğunu düşünür. Ona göre 1893'te gerçekleştirdiği Japonya ziyaretinde, Olcott'un Japon Budist mezheplerini bir araya getirmesi kayda değer bir başarıdır.⁸³ Öte yandan Y. Shin'ichi, Olcott'un ilk ziyaretindeki (1889) başarıyı kabul ederken sonraki iki ziyaretinde Japon Budistlerden yeteri kadar teveccüh görmediğini ifade eder. Ona göre bunun iki temel sebebi vardır: Birincisi, Olcott'un Güney ve Kuzey Budistlerinin üzerinde birleşecekleri on dört öneri ile gelmesidir. Shin'ichi'nin ifadesiyle kendisini "Güney Budizmi'nin (Theravada) abisi" olarak gören Mahayana Budizmi'nin (Kuzey Budizmi) Olcott'un söz konusu önerilerine ve ilkelerine sıcak bakması mümkün değildi. İkincisi ise Meiji Restorasyonu döneminde bir süre Japonya'da yaşayan Condor Pfoundes isimli İngiliz kökenli bir diğer "beyaz Budist" in tembihleridir. İlerleyen süreçte Londra'da Kaigai Senkyō-kai'nin (Budist Yayılma Cemiyeti) bir şubesini açan Pfoundes, Japon Budistlere yazdığı mektuplarda Teosofi hakkında ciddi uyarılarda bulunmuştur. Pfoundes'a göre Teosofi bir "sahte-Budizm"dir ve oryantalist bilim adamları tarafından küçük görülmektedir.⁸⁴

Burada, Rinzai Zen rahibi Kogaku Soen (1859-1919) isminden Olcott ve Teosofi Cemiyeti'nden etkilenmiş önemli bir Japon Budist olarak bahsetmek yerinde olacaktır. Daha çok Shaku Soen olarak tanınan sözü edilen rahip Japonya'da Budizm'i modernleştirme çalışmalarıyla tanınmıştır.⁸⁵ 1887-1890 yılları arasında Seylan'da bulunan Soen burada

⁸² Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 466-468.

⁸³ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 466-468.

⁸⁴ Shin'ichi, "Theosophy and Buddhist Reformers", 126.

⁸⁵ Jorn Borup, *Japanese Rinzai Zen Buddhism: Myōshinji, a living religion* (Leiden: Brill, 2008), 24.

aynı zamanda teosofist olan Budist üstadlardan eğitim almıştır. Soen, Olcott'un düşüncelerinden ve yazdığı *Budist Kateşizm*'den etkilenmiştir. Japonya'ya döndükten sonra (1890) muhtemelen Teosofi ve Seylan'lı Budistlerin etkisiyle Mezhepler Üstü Budist Birliği (Bukkyo Kakusho Kyokai [Buddhist Transsecterian Cooperation]) hareketine katılmış ve ileriki yıllarda Dharmapala ile birlikte Japonya'da faaliyetler yürütmüştür.⁸⁶ Ayrıca Shaku Soen, 1893 yılında düzenlenen Dünya Dinler Parlamentosu'na Zen Budizmi adına katıldığında aynı zamanda bir Teosofi mensubudur.⁸⁷

3.3. Olcott'un Budist Kateşizm'i

Olcott, Güney Asya ve Uzak Doğu coğrafyasında bir dinî ve kültürel canlanmayı gerçekleştirmek/desteklemek adına bir dizi çalışma yürütmüştür. Olcott bu anlamda bu coğrafyada yaşayan Hindu, Budist ve Parsileri yozlaştığını düşündüğü inançlarının esaslarına dönme ve yeniden canlanma noktasında yöreklendirmiştir. Hedefine yürüdüğü yolda onun kullanmak istediği araçlardan biri birçok yerde dile getirdiği gibi kateşizm türü eserler husule getirmektir. Olcott hatıralarında aslında tüm Doğu dinleri için kateşizmler kaleme almayı planladığını söyler. Onu bu düşünceye sevk eden saiklerden biri yazdığı *Budist Kateşizm*'in gördüğü teveccühtür. Aklında Zerdüştilik ve İslam'ı da kapsamak üzere Hinduizm'in üç ana felsefi sistemine (Advaita [İkisizlik/Monizm], Dvaita [Düalist], Vişîştadvaita [Nitelikli İkisizlik]) yönelik kateşizmler düzenlemek vardır.⁸⁸ Bunlardan Dvaita ve Vişîştadvaita kateşizmleri Teosofi Cemiyeti tarafından yayımlanmıştır.⁸⁹

⁸⁶ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 464-466.

⁸⁷ Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 464-466, 469; ayrıca bk. Kay Alexander, "Roots of The New Age", *Perspectives on the New Age*, ed. James R. Lewis - J. Gordon Melton (Albany, New York: State University of New York Press, 1992), 32.

⁸⁸ Olcott, *Old Diary Leaves*, Fifth Series (1893-96), 117-118.

⁸⁹ Bu eserlerden Vişîştadvaita kateşizmi aynı zamanda Teosofi mensubu olduğu anlaşılan bir Hindu brahmin N. Bhashyacharya tarafından kaleme alınmıştır. Bhashyacharya eserinin önsözünde Olcott'un Doğu dinlerine yönelik kateşizmler projesi çerçevesinde bu metni yazdığını ifade eder. Bk. *A Catechism Of The Vişîştâdvaita Philosophy Of Śrî Rāmānuja Āchārya*, Compiled from the Original Shastras By N. Bhashyacharya, F.T.S., Pandit of the Adyar Library (Madras: The Theosophical Society, 1887). Teosofik kaynaklarda Olcott tarafından 1886'da Madras'ta yayımlandığı söylenen ve *The Hindu Dvaita Catechism* ismini taşıyan esere ulaşamadığımızı belirtmeliyiz. Öte yandan Olcott'un hatıralarından anladığımız

Bununla birlikte yukarıda da belirtildiği gibi Olcott'un ilk kateşizm çalışması Budizm üzerinedir. 1881 yılında Olcott, *The Buddhist Catechism* (*Budist Kateşizm*) ismiyle İngilizce bir kateşizm yayımlamıştır.⁹⁰ Bu kateşizmle Olcott bütün Budistlerin kabul edebileceği temel Budist ilkeleri ortaya koymaya çalışmıştır.⁹¹ Olcott'un hazırlamış olduğu kateşizm "Buda'nın Hayatı", "Dharma veya Doktrin", "Sangha", "Budizm'in Doğuşu ve Yayılışı", "Budizm ve Bilim" başlıkları altında beş bölümden oluşmaktadır. Hıristiyan kateşizm üslubunu örnek alarak soru-cevap şeklinde teşekkül eden eserde Olcott, sözü edilen başlıklar altında 383 kısa soruya kısa cevaplar vererek Buda, Budist inançları ve Budist tarihi hakkında öz bilgiler sunmuştur.

Olcott kateşizm metninin sonuna (1891 sonrası baskılarda) "Temel Budist İnançları" başlığı altında on dört maddeden müteşekkil bir ek ilave etmiştir. Sözü edilen maddeler, Teosofi Cemiyeti'nin girişimiyle 1891'de Adyar, Madras'ta (Hindistan) düzenlenen Budist Konferansı'na katılan Kuzey ve Güney Budistlerinin temsilcileri tarafından onaylanmıştır. Konferansa Seylan, Burma, Japonya ve Chittagong'dan (bugün Bangladeş'in bir şehri) Budist din adamları katılmıştır.⁹²

Olcott kateşizmini Seylan'daki şahsi çalışmaları yanında birtakım eserlere istinaden telif ettiğini söyler. Kaynakçada yirmi iki eserin ismini verir. *Encyclopædia Britannica* dışındaki yirmi bir eser oryantalist uzmanlar tarafından İngilizce olarak kaleme alınmış tercüme ve telif eserlerdir.⁹³

kadarıyla gerek Parsi gerekse İslam dinine yönelik bu minvaldeki niyet ve çalışmalar tamamen ermemiştir. Bk. Olcott, *Old Diary Leaves*, Fifth Series (1893-96), 117-118.

⁹⁰ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*.

⁹¹ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 184; ayrıca bk. Borup, "Zen and the Art of Inverting Orientalism", 457-458; Nicholson, "Theosophical Society", 464.

⁹² Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 92-94.

⁹³ Olcott kaynakçada eser isimlerini kimi zaman tam, kimi zaman kısaltarak, kimi zaman ufak değişikliklerle vermiş; yazarların veya mütercimlerin çoğu zaman yalnızca soyadlarını vermiştir. Eserlerin diğer yayın bilgilerini ise vermemiştir. Burada söz konusu 22 eserin ismi sunulacak; gerekli açıklamalar parantez içinde, Olcott'un eser isimlerindeki eksiklikleri köşeli parantez içinde, yazar isimleri ise tam olarak verilecektir. Buna göre Olcott'un kaynakçada verdiği liste şu şekildedir: 1) *Vinaya Texts*, T. W. Rhys Davids, Hermann Oldenberg; 2) *Buddhist Literature in China*, Samuel Beal; 3) [A] *Catena of Buddhist Scriptures [from the Chinese]*, Samuel Beal; 4) *Buddhaghosa's Parables*, T. Rogers; 5) *Buddhist Birth Stories [or Jataka Tales]*, V. Fausboll, T. W. Rhys Davids; 6) [*The Life or*] *Legend of Gaudama*, P. Bigandet; 7) *Chinese Buddhism*,

Olcott'un *Budist Kateşizm'i*, Budizm üzerine türünün ilk örneği olarak öne çıkmaktadır. Kırtan fazla baskı yapan metin yirmi dile çevrilmiştir.⁹⁴ S. Prothero bu eserin son derece etkili olduğunu ve günümüzde hâlâ Sri Lanka'da okullarda kullanıldığını belirtir.⁹⁵ En başta Seylanlı çocukların eğitiminde kullanılmak üzere tasarlanan bu metin hem Budistler arasında hem de dönemin Avrupasında kayda değer bir ilgi gömüştür.⁹⁶ Budizm'e geçen bir Alman, Subhadra Bikkshu'unun (Friedrich Zimmerman) 1888'de Olcott'un kateşizmini temel alarak⁹⁷ *Buddhistischen Katechismus*⁹⁸ ismiyle bir Almanca kateşizm yayımlaması bunun bir işareti olarak görülebilir. Yine bu anlamda Y. Shin'ichi'nin bu

Joseph Edkins; 8) [The] *Kalpa Sutra and Nava Patva*, John Stevenson; 9) *Buddha and Buddhism* (Olcott bu eseri *Buddha and Early Buddhism* olarak vermiştir), Arthur Lillie; 10) *Sutta Nipata [or Dialogues and discourses of Gotama Buddha]*, M. Coomaraswamy; 11) *Nagananda*, Palmer Boyd; 12) *Kusa Jataka*, Thomas Steele; 13) *Buddhism [Its History and Literature]*, T. W. Rhys Davids; 14) *Dhammapada*, V. Fausboll, Max Müller (esasında Sacred Books serisinin X. cildi olarak 1881'de basılan bu eser iki bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm *The Dhammapa*'nın mütercimi Max Müller; ikinci bölüm *The Sutta Nipâta*'nın mütercimi ise V. Fausboll'dur); 15) *The Romantic Legend of Sakya Buddha*, Samuel Beal (Olcott eserin ismini *Romantic History of Buddha* olarak vermiştir); 16) *Udanavarga*, W. Woodville Rockhill; 17) [A Short History of the] *Twelve Japanese Buddhist Sects*, Bunyiu Nanjio; 18) *The Gospel of Buddha*, Paul Carus; 19) *The Dharma, [or The Religion of Enlightenment; An Exposition of Buddhism]*, Paul Carus; 20) [A History of Civilization in] *Ancient India*, Romesh Chunder Dutt; 21) *The Sacred Books of the East*, ed. Max Müller; 22) *Encyclopædia Britannica*. Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 95.

⁹⁴ Bk. "Henry Steel Olcott", erişim: 6 Mayıs 2011. <http://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott>. Kateşizm ilk olarak Sinhal dilinde daha sonra İngiliz dilinde basılır. Çocuklar için ileri bir düzeyde olduğu için C. W. Leadbeater tarafından kateşizmin sadeleştirilmiş bir formatı da yapılmıştır. Kateşizm İngiliz dilinde 44 baskı Sinhal dilinde ise daha fazla baskıya sahiptir. Bk. Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*.

⁹⁵ Prothero, "The White Buddhist"; ayrıca bk. Patrick Grant, *Buddhism and Ethnic Conflict in Sri Lanka* (Albany, New York: State University of New York Press, 2009), 69.

⁹⁶ Subhadra Bhikshu, *A Buddhist Catechism* (New York: Cosimo Classics, 2005), 5.

⁹⁷ Carl Olson, *Historical Dictionary of Buddhism* (Maryland: Scarecrow Press, Inc., 2009), 39.

⁹⁸ Subhadra Bhikshu (Friedrich Zimmermann), *A Buddhist Catechism: An Introduction to the Teaching of the Buddha Gotama*, trans. C. T. Strauss (Kandy, Sri Lanka: Buddhist Publication Society, 1980) (ilk orijinal Almanca baskı 1888). Sonraki bir başka tercümesi için bk. Subhadra Bhikshu, *A Buddhist Catechism* (New York: Cosimo Classics, 2005).

eserin uluslararası bir best-seller (çoksatar) olduğunu ileri süren cümleleri hatırlanmalıdır.⁹⁹

Olcott'un kateşizmi hakkında farklı değerlendirmeler söz konusudur. Örneğin Olcott'un bir "Protestan Budist" anlayış yaratma peşinde koştuğunu sıklıkla söyleyen R. F. Gombrich bu metnin asıl Budizm yerine teosofik bir Budist anlayışı ortaya koyduğunu ifade eder. Ancak yine de Gombrich, *Budist Kateşizm*'in modern Budist hareketin başlangıcının bir sembolü olduğunu söyler.¹⁰⁰ M. Bauman, Olcott'un *Budist Kateşizm*'inin teosofik görünümlü bir Buda, dharma ve sangha anlayışı ortaya koyarken Budizm ve bilim arasında bir ilişki kurma çabası güttüğünü ileri sürer.¹⁰¹ S. Prothero ise Olcott'un kateşizmini ve Budist anlayışını Protestan temele sahip bir Budist ideal olarak değerlendirir ve Olcott'un yaptığı işi "melez bir dil üretme" (creolization) olarak nitelendirir. Prothero'nun şu ifadesi dikkat çekicidir: "Olcott'un inancının sözcükleri neredeyse tümüyle Budist olmakla beraber grameri Protestan'dır."¹⁰²

Budist Kateşizm incelendiğinde yukarıdaki değerlendirmelerin haklı olduğu anlaşılacaktır. Zira metnin ortaya koyduğu malumatın temelde Budist inanç, öğreti ve ilkelere dayanmakla beraber Teosofi Cemiyeti'nin hamisi olduğu anlayışı yansıttığı görülecektir. Bu anlamda metinde Teosofi hareketinin düşünce planında barındırdığı ruhçu, ezoterik ve okültist yaklaşımlar açıkça ortaya koyulur. Bunun yanında dönemin bilim dünyasına hâkim evrimci anlayış sezilir. Daha ötesinde bilimselliği bugün dahi tartışmalı kimi zaman sahte bilim çerçevesinde değerlendirilen iddialarla Budist öğretilerin yan yana getirildiği görülür. Tarihi ve istatistiksel bilgilerle tezat teşkil eden kimi bilgiler de metinde göze çarpar. İnanç, düşünce, dinî uygulamalar, tarih ve kurumsal yapılanma açısından geleneksel Budizm'i yansıttığı görülen kısımları bir kenarda tutmak kaydıyla aşağıda ele alacağımız birtakım somut örnekler söz konusu iddiaları vuzuha kavuşturacaktır.

⁹⁹ Shin'ichi, "Theosophy and Budist Reformers", 125.

¹⁰⁰ Gombrich, *Theravada Buddhism*, 184.

¹⁰¹ Martin Bauman, "Modernist Interpretations of Buddhism in Europe", *Buddhism in the Modern World*, ed. David McMahan (New York: Routledge, 2012), 117.

¹⁰² Kathleen Ann McMahan, "Creolization" in *American Religious History: The Metaphysical Nature of Henry Steel Olcott's Buddhism* (2008 yılında Colorado Üniversitesi'ne sunulmuş bir tez metni). 2, 10-11.

Örneğin metinde “Dört Asil Gerçek’i sayar mısınız?” sorusuna verilen cevap XIX. yüzyılın sonu itibarıyla bilim dünyasında hâkim olan ve Teosofi Cemiyeti’nin de öğretilerinde geniş yer verdiği evrimci düşüncüyü açıkça yansıtmaktadır. Bilindiği üzere Budist öğretilerde Dört Asil Gerçek (veya Dört Temel Hakikat); 1- hayat acı ve ıstırapla doludur, 2- acı ve sıkıntıların nedeni arzulardır, 3- acı ve sıkıntıyı sona erdirmek arzu ve isteklerden vazgeçmeye bağlıdır ve 4- arzu ve isteklerin üstesinden gelmek Sekiz Dilimli Yol’u izlemekle mümkündür, şeklindedir.¹⁰³ Olcott, eserinde söz konusu soruya cevap sadedinde dört madde ortaya koyar. Ve ilk maddede “Doğumlar ve ölümler, ardı ardına gelen hayatlar sonucunda meydana gelen evrimsel varlığın ıstırapları.” cümlesini sarf eder.¹⁰⁴ Görüldüğü üzere burada kullanılan ve insanı niteleyen “evrimsel varlık” tanımı tamamıyla teosofik bakış açısının bir yansımasıdır. Zira Hinduizm ve Caynizm’de olduğu gibi Budizm’de de ölümden sonra yeniden bedenlenme kabul edilmekle beraber bu olgu bir evrim süreci olarak nitelenmez. Oysaki teosofik öğretilere bakıldığında insanın da dâhil olduğu tüm varlık süreci bir evrimsel süreç çerçevesinde anlatılır.¹⁰⁵

Kateşizmde bhikkhuların yani Budist keşişlerin girişmesi yasak olan fiillere dair¹⁰⁶ bir soru yer almaktadır. Bu soruya verilen cevapta öldürmek, çalmak, cinsel ilişkiye girmek, aldatmak, dans etmek vb. fiiller yanında “insanları aldatmak üzere ‘gizli’ güçlerin düzmece biçimde sergilenmesi” şeklinde bir fiil de zikredilmektedir.¹⁰⁷ Burada “gizli” anlamına gelen kelime orijinal İngilizce metinde “occult” sözcüğüyle

¹⁰³ Jeffrey Brodd, *World Religions: A Voyage of Discovery*, 2. Baskı (Winona, Minnesota: Saint Mary’s Press, 2003), 78; Ali İhsan Yitik, “Budizm”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 321; Hammet Arslan, “Budizm”, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya - Ali Osman Kurt, 2. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 1: 727-728; Salih İnci, “Budizm”, *Dinler Tarihi I-II*, ed. Mustafa Alıcı - Süleyman Turan (İstanbul: Lisans Yayınları, 2018), 234-235.

¹⁰⁴ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, soru 121 ve cevabı.

¹⁰⁵ Teosofi düşüncesinde yer alan evrim anlayışının bir değerlendirmesi için bk. Gül, *Modern Teosofi*, 212-244.

¹⁰⁶ Budizm’de manastır teşkilatının tarihi ve manastır kuralları hakkında geniş bilgi için bk. Hammet Arslan, *Kutsal Metinlere Göre Budizm’de Manastır Hayatı* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2015); Emine Zehra Turan, *Budizm’de Manastır Hayatı* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004).

¹⁰⁷ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, soru 260 ve cevabı.

ifade edilmektedir. Bu noktada yine Teosofi düşüncesinin Budist öğretilere yansıtıldığını açıkça görmekteyiz. Zira bilindiği üzere Teosofi hareketinin kuruluş amaçlarından biri okült güçler üzerine araştırma yapmaktır. Cemiyetin teşekkül ettiği XIX. yüzyılın son döneminde Avrupa ve ABD'de spiritüalizm (ruhçuluk) revaçta bir hareketti. Bu anlayış çerçevesinde gerçekleştirilen ruh çağırma celselerinde birçok olağanüstü fenomenin vuku bulduğu iddia edilmekteydi. Ancak tüm bunların karşısında bu tür fenomenlerin düzmece ve icraclarının da düzenbaz olduğunu ileri süren birçok sav söz konusuydu.¹⁰⁸ Olcott'un bizzat kendisi ruhçu celseleri takip etmiş ve müşahedelerini *People from the Other World* isimli eserine taşımıştır. Öte yandan Teosofi hareketinin doktrinel lideri Blavatsky'nin de hayatı boyunca okült güçler sergileme iddiası güttüğü bilinmekte daha ötesinde o modern okültizm açısından bir "köşe taşı" olarak kabul edilmektedir. Tüm bunların sonucunda Olcott'un *Budist Kateşizm'*ine yukarıdaki ifadenin girmesinin gerekçeleri ortaya çıkmaktadır.

Olcott kateşizmde samadhi¹⁰⁹ denilen yüksek bilinç halini okült güçleri içeren bir fakülte şeklinde yorumlamaktadır. Öyle anlaşılıyor ki ona göre samadhiye ulaşan kişi durugörü (clairvoyant) ve telepati gibi parapsikolojik güçleri elde etmektedir. Olcott, samadhiye ulaşmış bir üstad olarak Buda'nın bu tür güçleri kullandığını ileri sürmektedir.

¹⁰⁸ Ruhçu celselerle ilişkili tartışmalar için bk. Rene Guenon, *Ruhçu Yanılgı*, trc. Lütfi Fevzi Topaçoğlu (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996).

¹⁰⁹ Samadhi, yoga uygulamasının en yüksek bilinç ve konsantrasyon/yoğunlaşma düzeyidir. Patanjali tarafından ortaya koyulan sekiz aşamalı yoga sisteminde sekizinci ve son mertebedir. Bilgiden ziyade bir hal olan samadhide bilinç varlığı doğrudan ve bütünsel olarak kavrar. Samadhiye ulaşan yogi, kendi özünün içine dalar, kaivalya (mutlak tecrit/izolasyon) denilen bir boyuta erer. Samadhi ruhun (puruşa) maddenin (prakriti) boyunduruğundan kurtulmasını sağlar dolayısıyla samadhiye eren yoginin hayattayken kurtuluşa erdiği (jivanmukti) kabul edilir. Budist düşüncede ise samadhi, Budizm'in en önemli pratiği olan meditasyonun son ve en mühim adımı olarak görülür. Bu anlamda yoga felsefesinden pek farkı olmayan samadhi bir yandan Budizm'in sekiz dilimli yolunun son basamağını teşkil ederken diğer yandan Budizm açısından nihai hedef olan Nirvana'nın ön koşulunu oluşturur. Bk. Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi II: Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, trc. Ali Berktaş, 2. Baskı (İstanbul: Kabaıcı Yayınevi, 2009), 73-80; W. J. Johnson, "Samadhi", *A Dictionary of Hinduism* (New York: Oxford University Press, 2010), 281. Budist düşüncede samadhi hakkında geniş bilgi için bk. Arslan, "Budizm", 732-739.

Metinde ortaya koyulduğu üzere Buda her sabah durugörü yeteneği ile hakikati almaya hazır kişilerin bulunduğu yerleri görmekte, kendisini ziyarete gelen insanların zihinlerini okuyabilmektedir.¹¹⁰ Yine Olcott, Buda'nın Chullapanthaka isimli bir öğrencisinin elde ettiği doğaüstü güç sayesinde karşısındaki kişinin zihnini ve bilincini etkileyebildiğini iddia eder. Olcott'a göre Budist metinlerde sözü edilen bu fenomen modern dönemde "hipnotik telkin" olarak adlandırılır.¹¹¹ Budist literatür irdelendiğinde Buda'nın, meditasyon aracılığıyla keşişlerin çoğalabilme, görünmez olabilme, uçabilme, düşünceleri okuyabilme, daha önceki varoluşlarını hatırlayabilme gibi psişik güçlere erişebileceğini kabul etmekle beraber; bu tür mucizevi güçlerin keşişi asıl hedefinden yani Nirvana'dan saptırabileceği tehlikesine karşı uyarılarda bulunduğu anlaşılmaktadır.¹¹² Diğer yandan "gizli (okült) güçler sergileme" ibaresi "kerâmet izharı" çerçevesinde anlaşıldığı takdirde Budist sangha (manastır) kurallarının bu tür bir amaca veya dünyevî getiriye hedefleyen ameliyeye kati surette izin vermediği; daha ötesinde, beşerüstü nitelikleri haiz olduğunu iddia eden ve bunları sergilemeyi arzu eden keşişi sanghadan ihraç etmeyi hükme bağladığı ortadadır.¹¹³ Olcott'un kateşizmde öne çıkardığı esas nokta ise Teosofi Cemiyeti'nin düşünce yapısı ve faaliyetlerinin odak noktası olan okült öğretiyeye Budist öğretilerde temel oluşturmaktır. Dolayısıyla burada Olcott'un Teosofi düşüncesinin öğretilerini, iddialarını ve kavram dünyasını Buda üzerinden aktarma gayreti açıkça sezilmektedir.

Kateşizm metninde, birtakım geleneksel anlatılara okültist veya bilimsel görünümlü (kimilerine göre sahte bilimsel) yorumlar getirildiği ya da bu anlatıların modern bilimle artık ispat edilebildiği yönünde ifadelere de rastlanmaktadır. Örneğin Olcott, geleneksel anlatılarda

¹¹⁰ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 274-278. sorular ve cevaplar; ayrıca bk. soru 250 ve cevabı.

¹¹¹ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 349-357. sorular ve cevaplar.

¹¹² Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi II: Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, 117. Söz konusu psişik güçlere karşı Buda'nın yaklaşımı için bk. *The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Digha Nikaya*, trc. Maurice Walshe (Massachusetts: Wisdom Publications, 1995), 175-180.

¹¹³ Keşişlerin kerâmet izharını yasaklayan sangha kuralının bir değerlendirmesi için bk. Arslan, *Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı*, 190-192.

Buda'nın ve Arhatların¹¹⁴ bedenlerinden ışınlar/ışıklar yaydığına dair kayıtlar bulunduğunu ifade ettikten sonra modern bilimin bugün insan bedeninden sadır olan bu ışınları "aura" olarak adlandırdığını söyler; daha ötesinde bilim adamlarının aurayı ispatladığını ve fotoğrafladığını iddia eder.¹¹⁵ Hıristiyan sanatçıların kutsal şahsiyetlerin başları etrafında çizdikleri hale (nur halkası) figürünü ise auranın diğer dinî geleneklerde kabul edildiğinin nişanesi olarak sunar.¹¹⁶ Olcott'un söz konusu yorumlarının teosofik söylemlere¹¹⁷ Budist metinlerde dayanak bulmaya çalışması bir yana Hellenistik ve Roma kültürlerinin çok tanrılı mitolojik betimlemelerinde, Budist tasvirlerde, Hıristiyan ikonografisinde, Türk ve İslam sanatında kendine yer bulan dinî ve dünyevi ulu şahısların önemini belirtmek için kullanılan bir sanat unsuru olan hale figürünü ne derece spekülasyona açık biçimde ele aldığı ortadadır.¹¹⁸

¹¹⁴ Sanskrit dilinde "değerli, saygıdeğer" anlamı taşıyan Arhat kavramı Theravada Budizmi'nde öne çıkan prototip şahsiyeti işaret eder. Arhat; aydınlanmış, mükemmelleşmiş, varlığın hakikatine ermiş kişidir. Ölümünden sonra artık tekrar doğmayacak ve Nirvana'ya erişecektir. Mahayana Budizmi'nde ise prototip şahıs Bodhisatva'dır ("aydınlık/aydınlanmış varlık/öz"). Bodhisatva, Nirvana'ya erme mertebesini elde etmesine karşın merhametinden dolayı insanlara ve diğer sevgili varlıklara rehberlik etmek amacıyla dünyada kalmayı ve yeniden doğmayı seçmiştir. Mahayana Budistleri, Arhat tipolojisini bencilce görür ve Bodhisatva'yı, Arhat'a göre daha ideal bir örnek olarak kabul eder. Threvadacıların Bodhisatva kavramını Buda'nın önceki yaşamlarını anlatmak için kullandığı da belirtilmelidir. Bu çerçevede Olcott'un, Budist Katesizm'de, Theravada Budizmi'nin düşüncelerini öne çıkardığı akıld tutulmalıdır. Arhat ve Bodhisatva kavramları hakkında geniş bilgi için bk. Brodd, *World Religions: A Voyage of Discovery*, 83-87; Korhan Kaya, "Arhat", "Bodhisattva", *Buddhizm Sözlüğü* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017), 27-28, 42-43; Christoph Kleine, "Holy Men/Holy Women: Buddhist Perspectives", *Encyclopedia of Monasticism I-II*, ed. William M. Johnston - Christopher Kleinhenz (London: Routledge, 2015), 599-602.

¹¹⁵ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 334-345. sorular ve cevaplar. Aura üzerindeki tartışmalar ve Olcott'un aurayı ispatladığını ileri sürdüğü Baron Von Reichenbach'ın çalışmaları ve hakkındaki eleştiriler için bk. William F. Williams, "Aura", "Od", *Encyclopedia of Pseudoscience: From Alien Abductions to Zone* (London: Routledge, 2013), 21, 244.

¹¹⁶ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, soru 348 ve cevabı.

¹¹⁷ Bk. Gül, *Modern Teosofi*, 370-371, 441-442.

¹¹⁸ Hale biçiminin kaynağı ve ikonografide kullanılması hakkında karşılaştırma için bk. Yüksel Göğebakan, "Hale Biçiminin Kaynağı ve Erken Dönem Hıristiyan Resim Sanatında Kullanımı", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 38 (2017):

Olcott'un bir diğeri itiraza açık söylemi ise "Buda'nın doktrininin insan ırkının birçok atası olduğunu öğrettiği" iddiasıdır.¹¹⁹ Bu ifadelerin Teosofi literatüründe kendisine geniş yer bulan insanlığın kök ırkları teorisine atıfta bulunduğu kuşkusuzdur.¹²⁰ Her ne kadar XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında birtakım ırkçı anlayışlarda bu tür teorilerin itibar gördüğü bilinse de¹²¹ günümüz bilim dünyası açısından bu söylemlerin dikkate alınır tarafı yoktur.

Metinde, Olcott'un büyü/sihir uygulamalarına Budist gelenekte bir yer araması da gözden kaçmaz. O, tılsım ve büyü'nün Budizm'in temel ilkeleriyle uyuşmadığını, bu uygulamaların birtakım sakıncaları olduğunu söyler ancak hemen ardından büyüsel pratiklerin bilimsel olarak açıklanabilen bir hakikat olduğunu ifade etmekten de geri durmaz. Akabinde Olcott, Buda'nın iyi amaçlar için kullanılmak şartıyla büyüye izin verdiğini ileri sürer.¹²² Bu söylemlerin Olcott'un Teosofi arka planı ile Budist öğretileri bağdaştırma çabasını yansıttığı fark edilir; zira Teosofi Cemiyeti'nin büyü fenomeni üzerine teorik ve pratik çalışmalar yaptığı ve bunu modern bilim diliyle ortaya koyma amacı güttüğü bilinmektedir.¹²³

21-36; Serkan Sunay, "Erken Hristiyan ve Bizans Sanatında Hâle", *EKEV Akademi Dergisi* 16/50 (2012 Kış): 197-213.

¹¹⁹ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, soru 329'un cevabı.

¹²⁰ Bk. Gül, *Modern Teosofi*, 231-242. Teosofi literatüründe yer bulan kök ırklar teorisi hakkında geniş bilgi için bk. H. P. Blavatsky, *The Secret Doctrine: The Synthesis Of Science, Religion And Philosophy* (London: The Theosophical Publishing Company, 1888), A. P. Sinnett, *Esoteric Buddhism* (Cambridge: The Riverside Press, 1889), 94-120.

¹²¹ Bk. Gül, *Modern Teosofi*, 492-500.

¹²² Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, soru 186'nın cevabına düşülen dipnot. Budizm'de büyü ve doğaüstü fenomenler anlayışı kadim bir nosyon olarak en başından beri kendine yer bulurken uzmanlar büyü'nün pratik bir araç olarak Budist geleneğe yerleşmesinin çok sonra gerçekleştiğini ifade eder. Bunda Tantrik öğretilerin Budizm'e girmesinin önemli etkisi olduğu bir gerçektir. Milattan sonra IV. yüzyılla birlikte dharmanın spiritüel gücünün zayıflamasıyla büyü mantraları düzensiz biçimde kutsal metinlere girmeye başlamış VI. yüzyılla birlikte ise büyü'nün bütün geleneksel prosedürleri ritüellere dâhil olmuştur. Buda'ya atfedilen büyüye ilişkin söylemlerin de bu süreç içerisinde Budist kutsal metinlere eklendiği değerlendirilmektedir. Bk. Edward Conze, *Buddhism: A Short History* (Oxford: Oneworld Publications, 2008), 61-69; Harvey, *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*, 180-182.

¹²³ Gül, *Modern Teosofi*, 186-200.

Olcott, Budizm'in görünmeyen varlıklara inandığını ifade eder. Bu varlıkları isimlendirirken bir yandan Sanskrit "deva" kavramını kullanırken öte yandan Batı okült geleneğinde ve Teosofi düşüncesinde söz konusu varlıklar için kullanılan "elemental"¹²⁴ kavramını istihdam etmekten kaçınmaz. Bu anlamda o Teosofi'nin senkretist anlayışını yansıtır. Bir Arhat'ın bu tür varlıkları (devalar/elementaller) kontrol edebileceğini de ekler.¹²⁵ Benzer bir yaklaşım okültist anlayışta oldukça önemli bir yer tutan "akaşik okuma" yetkinliği hakkında da görülür. Evrende vuku bulan her şeyin Sanskrit dilinde "esîr" anlamına gelen "akaşa"ya kaydedildiğini savunan okült düşünce (ve Teosofi anlayışı), bu kayıtların psişik yetenekleri gelişmiş kişilerce okunabileceğini iddia eder.¹²⁶ Bu noktada Olcott katesizmine bu iddiaları taşır ve Budizm'in akaşik kayıtları ve bu kayıtların okunabileceği anlayışını kabul ettiğini ileri sürer.¹²⁷

Olcott'un metinde bazı yerlerde muhtemelen tarafgirlik veya propaganda amacıyla kimi bilgilerde mübalağaya gittiği gözlenmektedir. Örneğin o, Budizm'in yaklaşık beş yüz milyon takipçisiyle dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındırdığını ve bu konumuyla mensup itibarıyla dünyanın en büyük dini olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁸ Metnin 1881'de kaleme alındığı hesaba katıldığında söz konusu rakamın ve oranın doğru olmasının imkânsız olduğu ortadadır. Budizm beş yüz milyon nüfusa günümüzde ancak ulaşabilmiştir; buna karşın dünyanın en çok nüfusa sahip dini statüsünü hiçbir dönemde elde edememiştir.¹²⁹ ABD'den Hindistan'a gelen ve Batı dünyasını oldukça iyi tanıyan Olcott'un dinlerin dünya genelindeki nüfuslarını ve oranlarını bilmemesi mümkün değildir. Bu durumda Olcott'un söz konusu ifadelerini bilimsellikten uzak bir yaklaşımla sarf edilmiş tarafgirlik ve propaganda amacı güden ifadeler şeklinde anlamaktan başka yol kalmamaktadır.

¹²⁴ Okült gelenek ve Teosofi anlayışında "elementaller" düşüncesi için bk. Gül, *Modern Teosofi*, 89-90, 202-205.

¹²⁵ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 381. soru ve cevabı.

¹²⁶ Gül, *Modern Teosofi*, 359, 386-387.

¹²⁷ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 233. sorunun cevabına ait dipnot.

¹²⁸ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 279 ve 280. sorular ve cevaplar.

¹²⁹ Günümüzde beş yüz milyondan fazla taraftarı olduğu tahmin edilen Budizm dünyanın en büyük dördüncü dini kabul edilmektedir. Bk. *Dinler Kitabı*, ed. Gareth Jones - Georgina Palffy, trc. Ahmet Fethi Yıldırım (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 129.

Olcott'un, Budist öğretilerin Mısırlı Therapeutae ve Filistinli Esseni cemaatleri vasıtasıyla Batı düşüncesine karıştığı iddiası ise¹³⁰ tarihi verilerle izah edilebilir gözükmemektedir. Zira miladi çağın ilk dönemlerine ait bir takım kaynaklarda kendilerinden bahsedilen Therapeutaeler ve Esseniler sırasıyla biri İskenderiye diğeri Kudüs yakınlarında toplumdandan kendilerini tecrit etmek suretiyle yaşayan münzevi karakterli Yahudi cemaatleridir.¹³¹ Söz konusu iddiaların, Teosofi Cemiyeti'nin senkretik ve eklektik anlayışıyla ortaya koyduğu, dinî ve mistik geleneklerin aynı kaynağa dayanan (ve bugün Hindu ve Budist öğretilerde daha yoğun temsil edilen) kadim ve evrensel bir ezoterik öğretilerden kök bulduğu teziyle örtüştüğü fark edilmektedir.¹³²

Olcott'un kateşizm metninde ileri sürdüğü Budizm ve İslam ilişkisine dair birtakım görüşlerinin de eleştiriye açık olduğu ifade edilmelidir. Örneğin o, Budizm'in M.S. IX veya X. yüzyılda yaşadığı düşüşün sebepleri arasında Hindistan topraklarına yönelik İslam fetihlerini de sayar. Olcott'un söylemlerine göre Müslümanlar, Budizm'in kökünü kazımak için ellerinden geleni yapmış, viharaları yerle bir etmiş, bhikkhuları (Budist keşişler) kılıçtan geçirmiş, Budistlerin dinî metinlerini yakmışlardır.¹³³ Bu iddialar tarihsel gerçeklerle örtüşmekten uzak gözükmemektedir. İslam fetihlerinin Hint topraklarında hoş karşılanmadığı, tabii olarak Hintlilerce bunun bir fetihten ziyade istila olarak kabul edildiği ortadadır. Dönemin en yakın şahidi Biruni'nin (973-1061) tanıklığıyla İslam fetihlerinin bu topraklarda kimi yıkımlara neden olduğu da kabul edilmelidir.¹³⁴ Ancak Budizm'in Hindistan'da

¹³⁰ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, soru 305 ve cevabı.

¹³¹ Bk. Joan E. Taylor, *The Essenes, the Scrolls, and the Dead Sea* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 46-48; Gabriele Boccaccini, *Beyond the Essene Hypothesis: The Parting of the Ways Between Qumran and Enochic Judaism* (Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1998), 26-27. Her ne kadar Olcott'un bu yönde bir ifadesi olmasa da kimi kaynaklarda kendine yer bulan "Therapeutae" kavramını "Theravada" sözcüğüyle benzeştirme ve izah etme çabaları ise zorlama gözükmemektedir. Söz konusu iddialar için bk. Marian Hillar, *From Logos to Trinity: The Evolution of Religious Beliefs from Pythagoras to Tertullian* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 40.

¹³² Teosofi Cemiyeti'nin teosofi anlayışı içinde yer verdiği kadim ve ezoterik bilgelik ile Doğu öğretilerinin bu bilgelikle ilişkisi hakkında geniş bilgi için bk. Gül, *Modern Teosofi*, 167-180, 344-350.

¹³³ Bk. Olcott, *The Buddhist Catechism*, 314-315. sorular ve cevaplar.

¹³⁴ Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Birûnî, *Tahkîku Mâ li'l-Hind: Birûnî'nin Gözüyle Hindistan*, trc. Kıvameddin Burslan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 3-4.

gerilemesini İslam fetihlerinden asırlar önce başlayan Hinduizm-Budizm çekişmesinde ve Budizm'in iç dinamiklerinde aramak daha doğru olsa gerekir.¹³⁵ Zira bilinmektedir ki özellikle VII. yüzyıldan itibaren Vişnucu ve Şivacı gelenekler ve bununla birlikte birçok düşünür Hindu ortodoksisi adına Budizm ve Caynizm'le mücadele etmiştir. Miladi VII. yüzyıldan itibaren Alvarlar adı verilen Vişnucu ve Nayanalar olarak isimlendirilen Şivacı mistik-şairler ile gelişen bhakti geleneği Kuzey Hindistan'a uzanmak suretiyle etkisini genişletmiştir. Alvarlar ve Nayanaların gayretleri ile Budizm ve Caynizm'e karşı bir mücadele başlamıştır. Hinduizm adına büyük bir canlanmanın yaşandığı bu dönemde VII. yüzyıldan itibaren giderek zayıflayan Budizm, nihayetinde XIII. yüzyılda Kuzey Hindistan'da, XV. yüzyılda ise Güney Hindistan'da tamamen silinmiştir.¹³⁶ Hindu kültüründe İslam'a bakışı ele aldığı çalışmasında Budizm'in Hinduizm karşısında vetiresini de değerlendiren C. Kutlutürk'ün bu bağlamdaki bulguları dikkate değerdir. Kutlutürk'e göre ilk ortaya çıktıklarında çok fazla önemsenmeyen Budizm ve Caynizm, kendilerine destek veren yöneticilerin arka çıkmasıyla güçlenince (Budizm özelinde Kral Aşoka'nın desteği gibi) Hindu din adamları tarafından potansiyel tehdit olarak görülmüşlerdir. Özellikle Budistler miladi ilk yıllardan itibaren Hinduların yoğun baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan zamanla kendilerine sahip çıkan siyasi otoritelerin çökmesi Budistleri iyiden iyiye zayıflatmıştır. Örneğin miladi beşinci asrın sonunda Gupta İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra hüküm süren Hinduizm'i esas alan yönetimler Budistler başta olmak üzere diğer dinî geleneklere baskılar uygulamışlardır. Bu süreçte Hindistan'ın farklı bölgelerinde birçok Budist mabet tahrip edilmiştir. Nihayetinde Budistler çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmış, Hindistan'da kalanlar ise toplum tarafında dışlanmışlardır. Neticede Orta Çağ döneminde Budist varlığı

¹³⁵ E. Conze, Hindistan'da XIII. yüzyıl başlarında Budizm'in sona geldiğini ifade ederken Müslüman akıncıların "putperestlik" olarak gördükleri Budizm'e büyük zarar verdiğini ileri sürer. Bununla birlikte o, Budizm'in gerilemesinin tümünden İslam fetihleriyle açıklanamayacağını zira Hint topraklarında İslam fetihlerinin ulaşmadığı bölgelerde de Budizm'in söndüğünü dolayısıyla söz konusu olgunun dışsal olduğu kadar Budizm'in iç dinamikleriyle de ilgili olduğunu ortaya koyar. Bk. Conze, *Buddhism: A Short History*, 90-93.

¹³⁶ Bk. Ali Gül, *Ansiklopedik Hinduizm Sözlüğü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 28-29.

doğduğu topraklarda yok denecek kadar azalmıştır.¹³⁷ Öte yandan Müslümanların Hint topraklarında Budizm'in kökünü kazıdığı iddiası karşısında, aynı coğrafyada –Müslümanlar tarafından benzer biçimde putperest olarak nitelenebilecek- Hinduizm ve Caynizm'in neden yok olmadığı sorusu cevap beklemektedir. Tüm bunlara dayanarak Olcott'un bu husustaki değerlendirmelerinin sathi ve temelsiz olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir.

Sonuç

Olcott'un henüz genç yaşlarında, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ABD'de yaygın bir hareket olan spiritüalizme (ruhçuluk) intisap ettiği ve hayatı boyunca spiritüalist düşüncenin etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Spiritüalist ortamlarda tanıdığı ve geri kalan hayatında yol arkadaşlığı yaptığı Blavatsky'nin Olcott üzerindeki tesiri ise şüphesizdir. İnkilâp önceri oldukları Teosofi Cemiyeti çatısı altında her ne kadar spiritüalizmi geride bırakarak evrensel ezoterik geleneğe yöneldiklerini iddia etse de ileriki kariyerlerinde spiritüalist düşünceden ve fenomenlerden uzak kalamamışlardır. Özellikle Blavatsky kendisine rehberlik yaptıklarını ileri sürdüğü mahatmalar olarak isimlendirdiği ruhanilerin ve onların sağladığı okült yeteneklerin varlığını hayatı boyunca iddia etmiştir. Onun bu iddiaları Olcott'u ve tüm Teosofi mensuplarını etkilemiştir.

Olcott'un resmi başkanlığındaki Teosofi Cemiyeti Hindistan'a taşınmasından itibaren öğretilerinde Hindu ve Budist öğretilere yönelmiştir. Cemiyet ürettiği yayınlarda Hinduizm ve Budizm'i adeta evrensel ezoterik geleneğin yaşayan temsilcileri olarak görmüştür. Blavatsky'nin Hindistan'ı terk etmesinin ardından tüm yetkiyi eline alan Olcott'un Hindu, Budist ve Parsi kültürün yeniden canlanması konusunda çalışmaları önemlidir. Onun özellikle Seylan'da yoğunlaşan bununla birlikte Burma ve Japonya'ya uzanan çalışmaları Budist dünya tarafından hâlâ takdirle karşılanmaktadır. B. P. Kirthisinghe ve M. P. Amarasuriya'ya göre "Olcott'un ismi Hindistan'dan Japonya'ya kadar

¹³⁷ Cemil Kutlutürk, *Hint Düşüncesinde İslâm Algısı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 22-23, 82-84. Kabaca V. yüzyıldan itibaren Budizm'in Hint topraklarında gerilemesi üzerine geniş değerlendirmeler için bk. A. L. Basham, "Tantricism and The Decline of Buddhism in India", *The Buddhist Tradition: In India, China and Japan*, ed. William Theodore de Bary (New York: Vintage Books, 1972), 110-124; Lal Mani Joshi, *Studies in the Buddhistic Culture of India During the Seventh and Eighth Centuries A.D.* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1987), 298-327.

Hindu-Budist Asya topraklarında Asya'da yaşamış diğer Amerikalılardan çok daha fazla saygınlığa sahiptir".¹³⁸

Olcott'un Budizm'e yönelik çalışmalarının en dikkat çekici olanlarından biri, hiç kuşkusuz, *Budist Kateşizm* ismiyle kaleme aldığı eseri olmuştur. Alanında ilk metin olan bu kateşizm Budist dünyada son derece etkili olduğu gibi birçok dile tercüme edilmek suretiyle küresel ölçekte tanınmıştır. Olcott'un, bu çalışmasında geleneksel Budist öğretileri teosofik öğretilerle bağdaştırmak suretiyle ortaya koyduğu, konuyla ilgili araştırmacılar tarafından genel olarak kabul edilmektedir.

Gerek Teosofi Cemiyeti ve cemiyetin doktrinel önderi Blavatsky gerekse cemiyetin resmi başkanı Olcott'un çalışmaları hakkında birçok farklı değerlendirme söz konusudur. Örneğin Vivekananda, Max Müller ve Rene Guenon gibi isimlerin genel olarak Teosofi Cemiyeti'ni ama özelden Blavatsky'yi eleştirdikleri bilinmektedir. Bu isimler Blavatsky'nin spiritüalist, okültist, ezoterik anlayışını, "ezoterik Budizm" olarak nitelediği düşüncesini ve Doğu öğretilerini kendi okültist anlayışı çerçevesinde sunuşunu reddetmişlerdir.¹³⁹ Buna karşın Müller, Olcott'un otantik Brahmanik ve Budist metinlerin tercüme edilmesine yönelik gayretini değerli görmüştür. Müller'e göre Olcott'un Brahmanları ve Budistleri kadim dinlerine saygı duymaya, kutsal kitaplarındaki hakikatleri bulmaya yöneltmesi takdire şayandır.¹⁴⁰ Guenon ise cemiyetin Olcott liderliğinde Budizm'e yönelik yaptığı çalışmaları sitayişle anar. Ona göre özellikle Olcott'un liderliğini yaptığı çalışmalar hatırı sayılır türdendir. Guenon, Olcott'un hazırladığı *Budist Kateşizm'i*, Olcott'un önderliğinde gerçekleştirilen Kuzey ve Güney Budistlerinin uzlaşmasını ve açılan onlarca Budist okulu Teosofi hareketinin yapmış olduğu başarılı çalışmalardan sayar.¹⁴¹

¹³⁸ Kirthisinghe - Amarasuriya, *Colonel Olcott*, 12.

¹³⁹ Bk. Herman de Tollenaere, "The Theosophical Society in the Dutch East Indies, 1880-1942", *Hinduism in Modern Indonesia*, ed. Martin Ramstedt (USA and Canada: Taylor and Francis e- Library, 2005), 40; F. Max Müller, "Esoteric Buddhism", [ilk yayım yeri, *The Nineteenth Century*, (London), May 1893, 767-788], erişim: 18 Ocak 2019, <http://www.blavatskyarchives.com/muller1.htm>; Guenon, *Theosophy*.

¹⁴⁰ Bk. Müller, "Esoteric Buddhism".

¹⁴¹ Guenon, *Theosophy*, 94-96. Teosofi Cemiyeti'ni İngiltere hesabına Hindistan'da çalışan bir yapı olarak değerlendiren Guenon'un, sitayişle bahsettiği Olcott'un sözü edilen çalışmalarını netice itibarıyla Teosofi hareketinin siyasi rolü ile ilişkilendirdiğini belirtmek gerekir.

Son olarak şu ifade edilmelidir ki hakkındaki olumlu ve olumsuz değerlendirmelerin yanında, bugün Budist dünyada Olcott, saygı gören bir isim olarak anılmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- A Catechism Of The Viśiṣṭhādvaita Philosophy Of Śrī Rāmānuja Āchārya.* Compiled from the Original Shastras By N. Bhashyacharya. F.T.S. Pandit of the Adyar Library. Madras: The Theosophical Society, 1887.
- Alexander, Kay. "Roots of The New Age". *Perspectives on the New Age.* Ed. James R. Lewis - J. Gordon Melton. 30-47. Albany, New York: State University of New York Press, 1992.
- Arslan, Hammet. *Kutsal Metinlere Göre Budizm'de Manastır Hayatı.* İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2015.
- Arslan, Hammet. "Budizm". *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni.* Ed. Bayram Ali Çetinkaya - Ali Osman Kurt. 2. Baskı. 1: 713-760. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Barrett, David. *A Brief Guide to Secret Religions: A Complete Guide to Hermetic, Pagan and Esoteric Beliefs.* b.y.: Robinson, 2011.
- Basham, A. L. "Tantricism and The Decline of Buddhism in India". *The Buddhist Tradition: In India, China and Japan.* Ed. William Theodore de Bary. 110-124. New York: Vintage Books, 1972.
- Bauman, Martin. "Modernist Interpretations of Buddhism in Europe". *Buddhism in the Modern World.* Ed. David McMahan. New York: Routledge, 2012.
- Bhikshu, Subhadra. *A Buddhist Catechism.* New York: Cosimo Classics, 2005.
- Bhikshu, Subhadra. *A Buddhist Catechism: An Introduction to the Teaching of the Buddha Gotama.* Trans. C. T. Strauss. Kandy, Sri Lanka: Buddhist Publication Society, 1980.
- Bîrûnî, Muhammed b. Ahmed. *Tahkîku Mâ li'l-Hind: Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan.* Trc. Kivameddin Burslan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Blavatsky, H. P. "Our Three Objects". *Collected Writings.* Comp. by. Boris Zirkoff. 11: 391-400. Wheaton, IL.: Theosophical Publishing House. Erişim: 15 Ocak 2019. <http://www.katinkahesselink.net/blavatsky/>.

- Blavatsky, H. P. *The Secret Doctrine: The Synthesis Of Science, Religion And Philosophy*. 2. Cilt. London: The Theosophical Publishing Company, 1888.
- Boccaccini, Gabriele. *Beyond the Essene Hypothesis: The Parting of the Ways Between Qumran and Enochic Judaism*. Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1998.
- Borup, Jorn. "Zen and the Art of Inverting Orientalism: Buddhism, Religious Studies and Interrelated Networks". *New Approaches to the Study of Religion*. Ed. Peter Antes - Armin W. Geertz - Randi Ruth Warne. 1: 451-488. Berlin: Walter de Gruyter & Co., 2004.
- Borup, Jorn. *Japanese Rinzaï Zen Buddhism: Myōshinji, a living religion*. Leiden: Brill, 2008.
- Brodd, Jeffrey. *World Religions: A Voyage of Discovery*. 2. Baskı. Winona, Minnesota: Saint Mary's Press, 2003.
- Conze, Edward. *Buddhism: A Short History*. Oxford: Oneworld Publications, 2008.
- Dinler Kitabı*. Ed. Gareth Jones - Georgina Palffy. Trc. Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- Dougherty, Sarah Belle. "Remembering H. S. Olcott". Erişim: 16 Aralık 2018. <https://www.theosociety.org/pasadena/sunrise/46-96-7/th-sbdo.htm>.
- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi II: Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*. Trc. Ali Berktaş. 2. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.
- Encyclopedia of American Religious History*. Ed. Edward L. Queen - Stephen R. Prothero. 3: 335. b.y.: Facts On File, 2009.
- Foltz, Richard. *Religions of Iran: From Prehistory to the Present*. London: Oneworld Publications, 2013.
- Gombrich, Richard F. *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. New York: Routledge, 1988.
- Gögebakan, Yüksel. "Hale Biçiminin Kaynağı ve Erken Dönem Hıristiyan Resim Sanatında Kullanımı". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 38 (2017): 21-36.
- Grant, Patrick. *Buddhism and Ethnic Conflict in Sri Lanka*. Albany, New York: State University of New York Press, 2009.
- Guenon, Rene. *Ruhçu Yanılgı*. Trc. Lütfi Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

- Guenon, Rene. *Theosophy: History of a Pseudo Religion*. Trans. by Alvin Moore - Jr. Cecil Bethell - Hubert and Rohini Schiff. Hillsdale NY: Sophia Perennis, 2004.
- Gül, Ali. *Ansiklopedik Hinduizm Sözlüğü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Gül, Ali. *Helena Petrovna Blavatsky ve Modern Teosofi: Tarih & Öğreti*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- Harvey, Peter. *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Hillar, Marian. *From Logos to Trinity: The Evolution of Religious Beliefs from Pythagoras to Tertullian*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Hinnells, J. "Parsi Attitudes to Religious Pluralism". *Modern Indian Responses to Religious Pluralism*. Ed. Harold G. Coward. 195-233. Albany, New York: State University of New York Press, 1987.
- Hintze, Almut. "Parsee Theosophy". *New Religions A Guide: New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities*. Ed. Christopher Partridge. 151-152. New York: Oxford University Press, 2004.
- İnci, Salih. "Budizm". *Dinler Tarihi I-II*. Ed. Mustafa Alıcı - Süleyman Turan. 217-251. İstanbul: Lisans Yayınları, 2018.
- Johnson, W. J. "Samadhi". *A Dictionary of Hinduism*. 281. New York: Oxford University Press, 2010.
- Joshi, Lal Mani. *Studies in the Buddhistic Culture of India During the Seventh and Eighth Centuries A.D.* Delhi: Motilal Banarsidass, 1987.
- Kasai, Kenta. "Theosophy and Related Movements in Japan". *Handbook of Contemporary Japanese Religions*. Ed. Inken Prohl - John K. Nelson. 433-457. Leiden, Netherlands: Koninklijke, Brill NV, 2012.
- Kaya, Korhan. "Arhat". *Buddhizm Sözlüğü*. 27-28. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Kaya, Korhan. "Bodhisattva". *Buddhizm Sözlüğü*. 42-43. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Kirthisinghe, B. P. - Amarasuriya, M. P. *Colonel Olcott: His Service To Buddhism*. Kandy, Sri Lanka: Buddhist Publication Society, 1981.
- Kleine, Christoph. "Holy Men/Holy Women: Buddhist Perspectives". *Encyclopedia of Monasticism I-II*. Ed. William M. Johnston - Christopher Kleinhenz. 599-602. London: Routledge, 2015.
- Klostermaier, Klaus K. *A Survey of Hinduism*. 3. Baskı. New York: State University of New York Press, 2007.

- Kutlutürk, Cemil. *Hint Düşüncesinde İslâm Algısı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Lavoie, Jeffrey D. *The Theosophical Society: The History of a Spiritualist Movement*. Florida: Brown Walker Press, 2012.
- McMahon, Kathleen Ann. "Creolization" in *American Religious History: The Metaphysical Nature of Henry Steel Olcott's Buddhism*. (2008 yılında Colorado Üniversitesi'ne sunulmuş bir tez metni).
- Müller, F. Max. "Esoteric Buddhism". [ilk yayım yeri, *The Nineteenth Century*, (May 1893): 767-788. London]. Erişim: 18 Ocak 2019. <http://www.blavatskyarchives.com/muller1.htm>.
- Nicholson, Shirley J. "Theosophical Society". *The Encyclopedia of Religion*. Ed. Mircea Eliade. 14: 464-465. New York: The Macmillan Co., 1987.
- Olcott, H. S. *Old Diary Leaves*. First Series (1874-1878). Second Series (1878-83). Third Series (1883-87). Fourth Series (1887-92). Fifth Series (1893-96). Sixth Series (1896-98). Erişim: 1 Şubat 2019. <http://www.theosophy.ph/onlinebooks.html>.
- Olcott, H. S. *The Buddhist Catechism*. Colombo, Sri Lanka: Ministry of Cultural Affairs, ts.
- Olcott, H. S. *The Buddhist Catechism*. London and Benares: Theosophical Publishing Society, 1915.
- Olcott, H. S. *The Spirit of Zoroastrianism*. Adyar, Madras, India: Theosophical Publication House, 1913.
- Olcott, H. S. *Tehosophy: Religion and Occult Science*. London: George Redway, 1885.
- Olcott, H. S. *People from the Other World*. Hartford, Connecticut: American Publishing Company, 1875.
- Oldmeadow, Harry. *Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions*. Bloomington, Indiana: World Wisdom Books, 2004.
- Olson, Carl. *Historical Dictionary of Buddhism*. Maryland: Scarecrow Press, Inc., 2009.
- Osho. *Dikkat: Hakikat Çağı Geliyor*. Ed. Pantha Nirvano. Trc. Işıl Sönmez. İstanbul: Butik Yayıncılık, 2012.
- Proch, Jennifer. *Henry Steel Olcott: From Civil War Veteran to Sinhalese Buddhist Nationalist: A Case Study in International Religious Activism*. Honors Thesis In History, University of Richmond, 2009.
- Prothero, Stephen. "The White Buddhist: Henry Steel Olcott and the Sinhalese Buddhist Revival". *The White Buddhist: The Asian Odyssey*

- of Henry Steel Olcott. Erişim: 1 Şubat 2018. <http://aryasangha.org/olcott-prothero.htm>.
- Rose, Jenny. *Zoroastrianism: An Introduction*. London: I. B. Tauris, 2011.
- Santucci, James. "The Theosophical Society". *Controversial New Religions*. Ed. James R. Levis - Jesper Aagaard Petersen. 259-294. New York: Oxford University Press, 2005.
- Sedgwick, Mark. *Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Shin'ichi, Yoshinaga. "Theosophy and Buddhist Reformers in the Middle of the Meiji Period". *Japanese Religions*. Erişim: 16 Aralık 2018. http://japanesereligions.jp/publications/assets/JR34%20_Yoshinaga.pdf.
- Sinnett, A. P. *Esoteric Buddhism*. Cambridge: The Riverside Press, 1889.
- Sunay, Serkan. "Erken Hristiyan ve Bizans Sanatında Hâle". *EKEV Akademi Dergisi* 16/50 (2012 Kış): 197-213.
- Taylor, Joan E. *The Essenes, the Scrolls and the Dead Sea*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Digha Nikaya*. Trc. Maurice Walshe. Massachusetts: Wisdom Publications, 1995.
- Tollenaere, Herman de. "The Theosophical Society in the Dutch East Indies, 1880-1942". *Hinduism in Modern Indonesia*. Ed. Martin Ramstedt. 35-44. USA and Canada: Taylor and Francis e- Library, 2005.
- Turan, Emine Zehra. *Budizm'de Manastır Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Williams, William F. "Aura". "Od". *Encyclopedia of Pseudoscience: From Alien Abductions to Zone*. 21, 244. London: Routledge, 2013.
- Yavuz, Şevket. "Günümüzdeki Budist Mezhepleri". *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ed. Şinasi Gündüz. 341-355. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Yitik, Ali İhsan. "Budizm". *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ed. Şinasi Gündüz. 307-341. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- "Adyar Library and Research Centre". Erişim: 19 Ocak 2019. <http://www.ts-adyar.org/content/adyar-library-and-researchcentre>.
- "Catechism". Erişim: 3 Mart 2019. <https://www.britannica.com/topic/catechism>.

- "Education and Theosophy". Erişim: 21 Ocak 2019.
http://theosophy.ph/encyclo/index.php?title=Education_and_Theosophy.
- "Henry Steel Olcott". Erişim: 6 Mayıs 2011. <http://www.theosophical.org/about-us/henry-s-olcott>.
- "Henry Steel Olcott". Erişim: 1 Şubat 2019.
<https://www.theosophical.org/membership/local-groups/65-about-us-sp-709/olcott/1817-henry-steel-olcott>.
- "Historical Sketches of Ananda". Erişim: 15 Ocak 2019.
<http://www.ananda.sch.lk/anandahistory.php>.
- "History of Mahinda". Erişim: 3 Mart 2019.
<http://www.mahindacollege.lk/about-mahinda/history-of-mahinda.html>.
- "Library Projects on South Asia". Erişim: 21 Ocak 2019.
<http://www.lib.uchicago.edu/e/su/southasia/soa3.html>.
- "Olcott Memorial Higher Secondary School". Erişim: 21 Nisan 2015.
<http://www.olcott-school-chennai.org/index.htm>.
- "Sri Lanka ABD Elçiliği". Erişim: 7 Ocak 2019.
<http://slembassyusa.org/sri-lanka-us-relations/historical-context/>.
- "The Relationship Between His Holiness the Dalai Lama and The Theosophical Society". Erişim: 12 Ocak 2019.
<https://www.theosophical.org/history-of-this-event-sp-265634254>.
- "The Universal Buddhist Flag". Erişim: 14 Ocak 2019.
<http://www.prayerflags.com/display.asp?catid=11&pid=204>.